

TEATER VANEMUINE

NR 1 (12)

ANTS SIMM

„Vanemuise“ teatri direktor a. 1914–1921,
pühitses 9. okt. 1937. a. oma 60 a. sünnipäeva

JAANUAR – VEEBRUAR – 1938

Palju rõõmu toob Teile koju hea

Raadioaparaat

Meie rikkalikust laost leiata ainult parimad firmad

- **Philips**
- **Hornyphon**
- **Lorens**
- **Blaupunkt**
- **Aga-Baltic**
- **Ret**
- **Tartu Telefonivabrik**
- **Ecko**

Soodsad maksutingimused.

K./M.

TEATER & MUUSIKA

VÕIDU 6

KÕNETRAAT 4-68

Tõsist rõõmu valmistab hea raamat.

Kinkides raamatuid kingite parima, sest
raamat jääb alles pikkadeks aegadeks.

Soovitame kõigile meie kirjanduslikke jõulu-uudiseid.

A. Antson: Kirg. Romaan	Kr.	3.50
J. Barbarus: Kalad kuival. Luuletused	"	3.—
P. Bourget: Julm mõistatus. Rom. Tõlk. J. Aavik	"	2.75
K. A. Hindrey: Rännud, rannad, Riviera, Sõsar- saared ja Savoy. Reisikirjad	"	3.50
" Sündmusteta suvi. Romaan	"	3.50
Aug. Jakobson: Vaikne õhtu. Romaan	"	5.25
J. Jaik: Pajupill. Lastejutud	"	1.90
E. Kippel: Kui Raudpea tuli II. Romaan	"	4.60
J. Kärner: Tuuled pöörduvad läände. Romaan	"	3.75
" Lehed tuulde II. Esseed ja artiklid	"	5.50
O. Luts: Tagala. Mälestused IX	"	2.50
" Kevade I (Kogutud teosed I)	"	2.75
" Kevade II (Kogutud teosed II)	"	3.20
" Suvi I (Kogutud teosed III)	"	3.—
Mait Metsanurk: Kutsutud ja seatud. Romaan	"	5.—
A. Mälk: Taeva palge all. Romaan	"	4.50
" Avatud värav. Jutustus	"	1.90
" Rannajutud. Novellid. Teine trükk	"	2.50
Z. Nalkovska: Piir. Romaan. Poola keelest tõlki- nud L. Skomorovska	"	4.75
J. Ollik-Andevei: Nõiutud loss. Lastejutt	"	0.50
M. Raud: Turg. Romaan	"	3.50
R. Roht: Ummiktänav. Romaan	"	4.50
J. Ruven: Julius Jürgens võidab enese. Novellid	"	1.60
E. Ramla: Kodukäijad seiklevad. Noorsoojutt	"	2.—
A. Saarna: Linn tellinguis. Romaan	"	3.—
M. Sillaots: Trips, Traps, Trull Haapsalus. Noorsj.	"	1.—
J. Sütiste: Ringkäik. Luuletused	"	2.75
K. Laagus: Nõidhunt. Draama värssides	"	1.50
Fr. Tuglas: Väike Illimar II. Romaan	"	3.—
" Felix Ormusson. Romaan	"	2.25
M. Under: Kivi südameilt. Luuletused	"	2.50
H. Visnapuu: Saatana vari. Romaan värssides	"	3.75
J. Vahtra: Ohvrkivi. Noorsoojutt	"	1.—

O.-Ü. „NOOR-EESTI“ KIRJASTUS

Raamatukauplus Tartus, Rüütli tn. 11

**Kes külvab,
see lõikab.**

Kes sõlmib õigel ajal elukindlustuse, garanteerib endale muretuse halbadeks päevadeks.

**Kodumaa suurim ühistegelik kindlustus-
tusasutis —**

ühistegelik kindlustusselts

„EESTI“

asut. 1907. a.

Valitsus: Tartus, Suurturg 8.

FOTO-ATELJEE

H. RIEDEL JA H. EGGERT

**SUURIM JA
MOODSAIM TARTUS**

**ERIALA PORTREED
JA LAVAVÕTTED**

TEATER VANEMUINE

VANEMUISE TEATRI AJAKIRI

Nr. 1 (12)

Jaanuar — Veebruar 1938

III aastakäik

K. A. Hindrey: Ants Simm näitlejana

E. R.: A. H. Tammsaare 60-aastane

J. Roos: „Vanemuine“ ja K. E. Sööt

K. A. Hindrey: A. Kitzberg isikuna

K. Pahlk: Uus teatrihoone kerkib

O. Aloe: Vanast „Vanemuisest“ uude

O. Luts: Teatri kohta

E. R.: Mõnda „Vanemuise“ peavarju ajaloost.

K. A. HINDREY

ANTS SIMM NÄITLEJANA

Kaks põhitüüpi on võistlemas näitelaval, kaks erinevat andekust, ja kui meie praegu meil tegutsevaist peame tooma näiteid, siis on nad meil ka olemas puhtamal kujul: Paul Pinna ning Ants Lauter. Mõnikümmend aastat tagasi oleksime ütelnud Paul Pinna ja Ants Simm.

Teadupärast on Ants Simmi näitlejategevus ju õieti kauges minevikus ja vahest aegajalt, mõne tähtpäeva puhul, astub ta veel näitelavale, ning ma olen kuulnud, et ta „Südameussis“ alles kaunis hiljuti on näidanud oma hiilgavat mängu.

Kui meie kõneleme eelpoolmainitud kahest põhitüübist, siis tuleb üsna paratamatult esimesena nimetada seda, mille kehastajaks on Paul Pinna. Sest see tüüp on silmapaistvam, eemalt päälesuruvam, vallutavam esimesel hoobil omas kuidagiviisi jõulisemana paistvas rõkkavuses. See on tüüp massidele, bravuurtemperament, algelisem ning arusaadavam oma ürgses talendis. Ta läheb ülesannete kallale rohkem vaistlikult, aetuna mingist seletamatust taibust või aimust, kuidas ta seda peab kehastama, ta näeb oma kujusid rohkem visionäärselt kui tajumise kaudu.

Teine tüüp loob oma lavakujusid intellektuaalsemalt, vahest vähem spontaanselt, selle eest aga rohkem süvenedes. Ajutöö käib siin käsikäes talendiga, lavakuju analüüs on põhjalik ja toimub juba näidendi lugemisel, kuna esimese tüübi juures tundub, nagu võiks ta otsekohe peale lugemist ka oma osa lihtsalt lavale paisata. Nõnda nagu mõni klaverivirtuoos otse lehelt võib mängida.

Esimene tüüp kipub rohkem stariks. Ta on nii tulvil oma talendist ja jõust, et kaasmängija muutub temale pea vaid märgusõnaandjaks. Ta mängib, näitleb, hoolimata kaasmängijaist ja näidendi üldmõjust. Ta on laval romantik, kuna teine tüüp on rohkem realist,

kel tähtsam on tõenäosus kui sära. Näidendi tuum ja kirjanduslik osatähtsus peab tema meelest tasakaalus olema näitleja osatähtsusega. Seepärast kuulub teine tüüp ansamblimängu juurde, kuna esimene püsib ka omaette. Kusjuures aga teine tüüp ei ole väiksem kunstnik.

Sellena paista võib ta küll suurema hulga silmis, kuna teda aga kunstimeelega teatriarmastaja kindlasti eelistab esimesele.

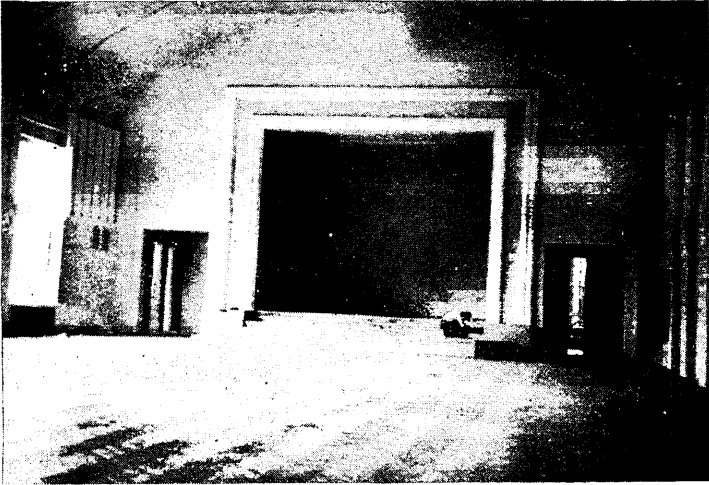
Ants Simm kuulus teise liiki.

Aga kuigi see teine liik seisab rohkem kirjaniku ja lavaüldsuse teenistuses, kuigi ta peab rohkem alistuma näitejuhatusele ning enesedistsipliinile, siiski võib ta luua kujusid, mis jäävad meelde ja mõjuvad sügavalt veel kaua tagant järele. Vahest sellepärast sügavaminiigi, et ka teised lavakujud toetavad, et kogu näidend oma üksikasjus, oma elevusega ja kõikide kaasmänguga annavadki alles tausta, millelt kõige varjundirikkamalt paistavad inimlikud tundmused. Star, see ainuvalitseja laval, jääb üksikinimeseks mingis ebamäära- ses ümbruses; andekus ning intelligentne ja peenemaitseline miim tuleb sulle inimlikult üsna lähedale sellepärast, et ta seoses on kõigi teistega, oma ümbrusega, kogu ringioleva elava eluga, mis sulle on saanud mõistetavaks ja tuttavaks, koduseks, nagu oleksid sa ise seal sees.

Ning nõnda on siis Ants Simmi loodud kujude seeria ka meelde jäänud kogu oma mitmekesisuses: Anzengruberi „Südameussis“ Rebane, „Ristitegijais“ Rinnaku, Björnsoni „Pankrotis“ advokaat Berent, „Üle jõus“ Bratt, Gorki „Põhjas“ Satin, Tšehhovi „Onu Vanjas“ Astrov, „Kolmes ões“ Versinin — üks kuju rohkem, teine vähem, selle järele, mis kaal tal oli näidendis ja kuivõrd see näidend ise oli küllalt mõjuv. Grillparzeri „Unenägu-elus“. Rustan, siis jälle Ibseni „Tontides“ Osvald, Hauptmanni „Hannele taevaminekus“ Gottwald, Strindbergi „Isas“ tiitliosa, Ibseni „Seltskonna tuges“ konsul Bernick, Hauptmanni „Kobranahka kasukas“ maaülem, Schmidt-Bonni „Emakeses maantes“ Hans, B. Shaw „Kangelastes“ kapten Bluntschli, K. Schönherri „Oma maalapikeses“ Tüüts, Schnitzleri „Armumängus“ Fritz, Sudermanni „Aus“ Robert, „Jaanitules“ Georg, „Kivi kivide hulgas“ Biegler, Tolstoi „Pimeduse võimuses“ Nikita, Langmani, „Bartel Turaseris“ Turaser.

Ning ega sellega ei lõpe: „Oma jalgel“ ning „Lumpen-Vagabundki“ tulevad meelde samuti nagu väiksemad osad suuremais draamadest, kas või Baarent Heijermansi kurbloolises näidendis „Lootus õnnistuse peale“. Ja kui võtame sedagi osa, mis ei olnud sugugi kandvamaidki: mida suutis Ants Simm kõike teha sellest noorest kinnisest poisist, kes ei tahtnud merele! Ei tahtnud merele, sest kõik on uppunud, isa ja onud ja ta tuttavad. Ning ta teab, et ka tema tagasi ei tule. See ahastav uksepiidast kinnihoidmine ja nutt oli üks neist väiksematestki piltidest, mida suutis anda Ants Simm ja jätta mällu ning hinge üle aastakümnete.

Meie näeme pikast rollide reast, kui suur oli Ants Simmi ulatus laval. Nagu Baarenti juures poisikest, nii võis ta teistes osades mängida vanu, võis olla venelane ja sakslane (Nikita ja Hauptmanni maaülem), võis olla vagatsev maamees (Rebane „Südameussis“) ja kõr-

Vanemuise uus kontsertsaal

gemate seisuste esindaja hulkades draamadest. Tema rikas tundmuste skaala võimaldas kohaneda igas hingelises olukorras ja tema intelligents ning hariduslik tase võimaldas talle tuua lavale isegi meile nii võõraid tüüpe, nagu Schnitzleri „Armumängus“ Viini kuldse nooruse tüüpi Fritzi.

Seda tuli eriti kõrgelt hinnata, sest suurem osa meie näitlejaist said hakkama vaid kujudega, mis olid võetud kõige lähemast ümbuskonnast. Oli näitlejaid, kes imehästi võisid kujutada maameest, kes aga juba hääldamises äpardusid, kui tuli mängida linlast. Ants Simm võis aga kõnelda kui maamees niisama hästi kui vürst.

Eeskujulik diktsioon, kande hääled, mis oli modulatsioonivõimeline peensuseni, see andis ka tehniliselt selle täiuslikkuse, mis on saavutatud ühes andekusega.

„POLARIS“ EESTI KINNITUS-A.-S.

Võtab vastu järgmisi **kinnitusi**: tule-, murdvargus-, veo-, väärtsaadete-, kasko- (laevakerede) ja klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad

kr. 960.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest välja makstud üldkokku kr. 4.277.710.76

Soliidne edasikinnitus!

Kahjud likvideeritakse viibimata!

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.

Kõnetraat 426-66.

Telegramm-

aadress: „Polaris“.

:: Osakond asub Tartus, Suurturg 11.

Kõnetraat 6-75.

:: Esindajad kõigis linnades ja maakotades.

A. H. TAMMSAARE 60-AASTANE

Eesti tänapäeva kirjanduse suurimal meistril Anton Hansen-Tammsaarel möödub käesolevas jaanuarikuus kuuekümmes sünnipäev. Kuna tema kirjanudlik looming on seotud ka teatriga siis on eesti teatritel põhjust selle suure sõnavõluri juubelile kaasa elada.

A. H. Tammsaare osa viimaseaegses eesti kultuuriloos omapärase ja sügava mõtlejana, mõtete äratajana ning õhutajana ei ole mitte väike. Ta kuulub nende kirjanikkude hulka kelle loomingut läbib mõtteline tihedus, kelle raamatuid ei saa võtta ainult osava jutustaja omadena vaid ideede propageerijatena ja avastajatena. Armastus filosoferida, kahelda ja uurida, aforisme ning paradokse pilduda on meie kõikide meelest väga „tammsaarelik“, aga see ei ole meistri teostes mitte külmaksjättev targutamine vaid elu sügavama mõtte ja sihi otsimine, mis mõtlevat lugejat kaasa kisub. Sealjuures ei armasta Tammsaare selget kõnelemist, ei ütle asju lõpuni; ta varjab oma mõtteid koguni mitme maski alla ja jätab mõnegi niidiotsa lahtiseks. Ta oleks nagu iseenda nukrat filosoofiat iseloomustanud ühes oma novellis (kogus „Põialpoiss“), milles igavik „kõnnib ja läheb sinu lähedusest mööda, puutubki sind oma mantliga, milles on pisut talupoega, pisut karjast, pisut prohvetit ja nukrat tarka“.

Need omadused ongi aga A. H. Tammsaare tõstnud kõrgemale tavalisest jutustajameistri-kirjaniku tasemest. Oma mõtleja sügavuse ja raskepärasusegagi, oma probleemide seadmise ning alalise otsimisega vaimsete väärtuste ja elu mõtte kallal on ta eesti kirjanduse ainevalda palju rikastanud ja põhjendanud meie psühholoogilise romaani. Olles läbi käinud raske ja võitlusrikka elutee ütleb ta sagedasti oma raamatutes tõtt kibedate sõnadega, aga süda, kes tuksub nende sõnade taga on soe ja armastav. Oma teoste ainelt ja vaimult on see pool-eraklikult elav kirjanik väga „rahvuslik“, mida kõige enam on mõjutanud noorpõlve elamused ja sissejuurdunud armastus maa vastu — kuigi ta ühtegi kirjanduslikku suunitlust pole kaasa teinud. Eesti kirjandusloos nimetatakse teda harilikult uusromantikute, ka külarealistide, linnaimpressionistide ja isegi sümbolistide seas.

Ei ole sellepärast ime, et Anton Hansen-Tammsaaret, kellel iga teos on probleem, kes kasutab romaani oma mõtete (kuigi sageli varjatute) väljütlemiseks — on nimetatud Baltimaade parimaks kirjanikuks ja õigustatuks kandideerima Nobeli auhinnale. Eesti rahvale on ta kahtlemata loetavam,

Kate langeb A. H. Tammsaare ausambalt, Albu vallamaja ees, 30. aug. 1936. Samba jalal kindral Laidoner. Samba arvamisest võttis osa ka „Vanemuise“ teater, andes samal õhtul koha peal Tammsaare „Tõde ja õiguse“ III osa dramatiseeringu „1905“ etenduse

armastatum ja mõjurikkam kirjanik. Ta on ka ainuke meie elavatest kirjanikkudest kellele tänulik kodukoht (Albu vald, Järva-Madise kihelkonnas) püstitas 1936. a. sügisel ausamba.

Siinkohal peaks olema huvitav ära tuua väljavõte kõnест, mille pidas selle ausamba avamisel prof. G. Suits:

„Tammsaare talus sündinud algkuju on külaoludest küll välja sirgunud ja linnaelanikuks läinud. Vaimuvallas on ta oma koduvalla ümbruskonnast kasvanud mitme pea võrra kõrgemale. Aga linnas õppides, võõraste raamatutarkusse süvenedes, ise kirjanikuks arenedes on Anton Hansen Tammsaarelt alal hoidnud erksa pea ja südame oma — ja kõige omama — nägemiseks, kuulumiseks. Vabakutselise haritlasena Tartus ja Tallinnas elades pole Anton Tammsaare kaotanud mälestuste, elamuste ja eesmärkide sidet oma sünnikohaga.

Eestistas varakult oma nimemärgi. Juba oma kirjanikunime valikuga — Tammsaare — tahtis ta tähistada seda väljamäe saart, kust ta elutee on pärit. Ja ennäe, ilma et ta seda oleks ette teadnud oma soises kõrvenurgas: täiskasvanule on ta kunstiteoste tõhusaks ja viljakaks aluseks saanud õrnemas kasvuaas läbielatud raske olemasoluvõitluse kogemused. Samuti iga tühi-semgi lapsepõlve mare ja väiksemgi rõõm. Kirjutas „Tõde ja õiguse“ väärtusega suurromani, tüsedad ürgtundmused liitunud hellitamatu kodukoha hella armastusega. Karmi elutõe teadmine kokku hoovanud nukrutsevate igatsuste ja helkivate unistustega — see kõik on ta peateoses avardunud mõõtmatuseni.

Ja nõnda olete teie nüüd otsustanud suurimat lugupidamist avaldada oma koduvalla väimukangemale pojale, et olete pannud ligi kolm meetrit kõrge samba „Tõe ja õiguse“ reljeefidega ütlema: „Au olgu Anton Tammsaarele, endisele karijapoisile kõrges, meie väljamügedest ja kõigest kraavikaevamistest mülgaste võitmiseks hea meel.

... Tammsaare nime kuulsus ja kiirgus ei piirdu ainult selle Järvamaa nurgaga. Ta suurromaanide monumentaalsus ühes „Kõrboja peremehega“, ühes ta linnajutulistele paremikuga, mitmed ja mitmed ta väimuseädelevad lühivisandidki tohiksid uhkuseks ja ehteks olla kogu eesti kirjandusele.

... Kas on keegi endistest noorestlastest veenvamalt ja võimsamalt kui Tammsaare väljendanud selle elu õnnepüükese poole püüdmist, mille riik on siit maailmast? Teravamalt tundnud tões ja õiguses leitava eluusu raskusi, kahtlusi, kiirtemurdumisi, varjutusi? ...“

*

Eesti teatrikuultuurile on A. H. Tammsaare andnud peale mõne lühema näidendi kaks suuremat lavateost: draama „Juuditi“ (1921) ja näidendi „Kuningal on külm“ (1935), millest viimane teravas aforistlikus ja paradoksilikus stiilis käsitleb tänapäise maailma moodsaid tuuletõmbusi. Peale nende on aga tema romaane dramatiseeritud ja suure eduga mängitud kõikide eesti suuremate teatrite lavadel. „Vanemuises“ on nendest mängitud 1932/33. a. hooajal „Tõde ja õiguse“ II osa dramatiseeringut „Mauruse gümnaasium“ ja 1936/37. a. hooajal „Tõde ja õiguse“ III osa dramatiseeringut „1905“. Suurema edu saavutas neist esimene, mida etendati ka järgneval 1933/34. a. hooajal. Eeloleval kevadisel poolhooajal mängib „Vanemuine“ kolmanda dramatiseeringu Tammsaare „Tõest ja õigusest“ — nimelt „Andres ja Pearu“, esietendusega 10. märtsil.

Märkimisväärne oleks siinkohal ka see, et „Vanemuine“ esines lavastusega „1905“ eelkõnele A. H. Tammsaare ausamba avamisel 30. aug. 1936, Albus, kus prof. G. Suits omas samba avamiskõnes selle dramatiseeringu kohta ütles:

„Et meie suure jutumehe peateosel on võidud ammutada ka valdavaid lavastuse, tuletades teatrietenduseks sobivat sündmustlikku, leida tünilikke osi näitlejatele mängimiseks, selle kohta loodame täna õhtul „Tõe ja õiguse“ kolmanda oma dramatiseeringust saada uut elamuslikku tõendust.

Näeme Indrek Paasi pahempoolse ajakirjanikuna 1905. a. revolutsiooni, mõisate rüüstamise, tapatalgute ja karistussalkade keerises. Müssuline liikumine ei paisanud Indrekut ennast küll terve mõistusest pahempoolse. Aga siiski ainult hingeldava pagulasena võis ta tookord külastada oma vanemaid Vargamäel, kus 15 vitsahoopi saanud Espere Andres on needvas ahastuses ja tagaotsitava poja ema Mari suremas. Teist poega Antsu tabas karistussalga löudati püssikuul. Eks ole Järva-Madiseltki 1905. a. torm ja tuisk üle käinud ning mahalaskmise julmus ohvreid nõudnud? Vapustatud ühiskondlikkude eesõiguste, rõhutud inimõiguste, valuliselt vastoluliste tõdede võitlust kujutades on autor jällegi osanud tõestiolnult paigutada oma väljamõeldud faabulasse. Ülemaalist ärevust ühendades äreva perekondliku kurbmänguga on ta seda kõike süvendanud kõlvulise vabadusidee leidmise probleemiks.

Mälestussilmis lööb jällegi virvendama. Vankuvate varjude rida tuiskavast minevikust saab elavaks, ilmub olevikus elavate selja tagant jälle nähtavale ...“

*

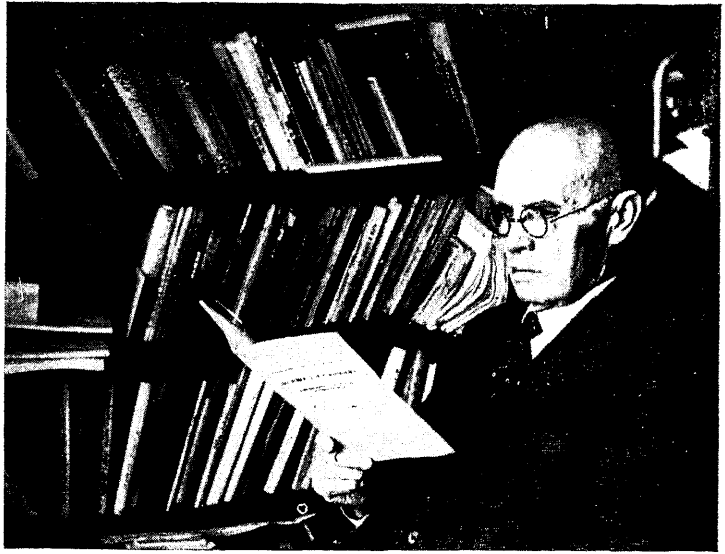
A. H. Tammsaarel seisab ees veel pikk rida tööaastaid. Oma viimast sõna pole ta veel öelnud ja loodame ning soovime, et ta annaks eesti kultuurile veel palju lisa — nii eesti kirjandusele kui ka eesti teatrile. E. R.

SOOVITAN

ELEKTRIPIRNE

„Tungram“ ja „Set“

K/m. Johan Peep Tartus, Võidu 10 ja Riia t. 121a.

J. ROOS

„VANEMUINE“ JA K. E. SÖÖT

„Vanemuine“ on 72 a. vana, aga Sööt on 75 a., seega 3 aastat vanem kui „Vanemuine“. Ent miks seda on tarvis tähistada, et üks isik on vanem kui mingi asutus, sest on ju veel teisigi isikuid, kes on vanemad kui „Vanemuine“, kuid meil ei tule meeldegi neid seoses viimasega meenutada. Päris õigus. Ent isiku ja isiku vahel on vahe. Sööt on „Vanemuisega“ kõige ligemas ühenduses. Kui „Vanemuine“ üldse tahab kedagi meeles pidada, kes peaaegu kogu ta olemasolu jooksul nii hääl kui kurjel päevil talle vankumata on truu olnud, siis on seda küll Karl Eduard Sööt. See truudus on kestnud vahetpidamata, alates 1885 kuni tänaseni, s. o. 52 aastat, mil Sööt on olnud „Vanemuise“ liige ja tegelane.

Kuid veel kaugemale ulatusid need sidemed. Söödi kokkupuuted „Vanemuisega“ algasid juba märksa varemini. Tartus koolis olles läinud sajandi 70. aastail käis ta arutihti „Vanemuise“ kõne- ja näitemänguõhtutel. See oli aastail, mil „Vanemuise“ Seltsi asutaja J. W. Jannsen ja tema järglane H. Seeland Seltsi esimehed olid ja A. Viera ning Lud. Menning — „Vanemuise“ teatri pärastise direktori K. Menningu vend — teatrit juhtisid.

Kooli lõpetanud, asus Sööt elama isatallu Ilmatsallu ja olles vallakirjutaja ametis hakkas seal „Vanemuisest“ saadud äratuste tõttu näitemängu viljel-dama, esinedes näitlejana ja näitejuhina. See tegevus katkes tema väeteenistusse minekuga a. 1883. Kuid väeteenistusest vabanenud ja kodumaale tagasi tulnud, algasid ta teatrihuvilised harrastused uuesti. Ta tuli Tartu, kus sai vallakirjutaja Joh. Matto abiliseks. Esimeseks sammuks oli tal nüüd kohe astuda „Vanemuisega“ ligemasse ühendusse, andes end üles selle seltsi liikmeks. See oli 1885. a. Peahuvi oli tal suunatud „Vanemuise“ teatrietenduste ja lavakunsti harrastuste vastu. Kuna ta oli omandanud kogemusi maal näitlejana ja näitejuhina, nagu juba tähendatud, tegi talle Viera järgmisel aastal ettepaneku astuda „Vanemuise“ näitetruppi näitlejaks. Sööt võttis ettepaneku

vastu ja sai näitlejaks, muidugi näitlejaks-asjaarmastajaks, sest elukutselisi näitlejaid meil tol ajal veel ei olnudki.

Esimesed näidendid, milles Sööt kaasa mängis, olid J. Kunderi „Muru Miku meelegaigus“ (J. Kaarman), „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“ (Mäe Margus) ning „Kroonu onu“ (Madis). Edasi esines ta näidendis „Ilumäe piimatüdruk“, „Poissmehed“, „Virrvarr“, „Pärmi Jaagu unenägu“ ja „Udumäe kuningas“.

Näitlejana ei esinenud Sööt mitte oma otsese nime, vaid varjunime M ä n g u l a all. Ajalehed noil ajal harilikult pikemaid arvustusi teatrietenduste kohta ei toonud, märgiti vaid lühidalt, milliseid näidendeid ette kanti ning kes esinesid peaosalistena. Sel puhul mainitakse Mängula nime mõnigi kord (vt. ajaleht „Olevik“) kiitvalt, tunnustades tema eeskujulikku mängu.

„Vanemuises“ teotses Sööt näitlejana paar aastat ja lahkus sealt siis töörohkuse tõttu oma otsesel kutsealal — „Oleviku“ toimetuses. Sellest ajast peale ei ole ta näitlejana enam tegelenud, välja arvatud üks kord, kui ta mängis kaasa A. Kitzbergi näidendis „Pila Peetri testament“, mida ette kanti juba uues „Vanemuise“ hoones Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlaste gümnaasiumi peol. See oli nimetatud kooli algusaastail. Näidendis mängisid kaasa ka dir. P. Põld, ajakirjanik A. Jürgenstein, K. A. Hindrey jt.

Loobudes näitekunsti harrastamisest, ei loobunud Sööt teisest muusast, s. o. luulest, millele ta truuks on jäänud tänapäevani.

Lahkunud „Vanemuise“ näitetrupist a. 1888, ei lahkunud Sööt muust Seltsi tegevusest. Saanud 1886. a. „Vanemuise“ Seltsi kirjatoometaja abiks on ta sellest ajast peale ikka kaasa töötanud mitmesugustes seltsi juhatuses seoses olevates toimkondades, nagu näiteks iga-aastaste rahvapidude, kõneõhtute, näitemüükide jm. toimkondades. 1897. ja järgmisel aastal oli ta seltsi abiesimees.

Viimatinimetatud aastal sündis „Vanemuises“ teatav murrang, kus nooremad tegelased pidid juhatuses lahkuma, kokkupõrke tõttu vanematega, kuid ainult ajutiselt. Kui Jaan Tõnisson „Postimehe“ toimetajana seltsis kaasa töötama hakkas, siis tulid nooremad jõud jälle seltsis juhtivat osa etendama. Ühtaegu tõusis siis ka päevakorraale „Vanemuise“ siirdumine kesklinna ja uue seltsimaja ehitamise küsimus.

Eriti suured ülesanded olid Söödil täita praeguse „Vanemuise“ hoone ehitamise ajal, mil ta töötas ehitustoimkonna kirjatoometajana 1903—1906, samuti ka seltsi juhatuses mitmesuguseis ametis. See oli pingutav ja töörohke aeg Söödi elus. Maailmasõja ajal oli ta uues „Vanemuises“ majavanemaks 1914.—1917. aastani, milline amet jällegi Söödilt nõudis palju aega, kuna kõik remondid ja maja korrashoid kuulusid majavanema tegevuskavva. Eesti iseseisvuse ajal on Sööt palju aastaid teotsenud teatritoimkonna liikmena ja nii „Vanemuise“ teatri juhtimises otseselt tegev olnud veel uuemal ajal.

Sellest kõigest näeme, kui suured teened on K. E. Söödil „Vanemuise“ elus ja kui põhjendatud on tema nime sidumine „Vanemuisega“ nüüd ja alati. Neid Söödi teeneid on ka „Vanemuine“ õiglaselt hinnanud, valides teda oma auliikmeks 1932. a., mil Sööt pühitses oma 70 a. sünnipäeva. Kõige paremini märgib ära Söödi osa „Vanemuise“ arengus pühendus, mis esineb temale antud auaadressis. Toogem see ära siin täielikult:

„Suure ja ilusa osa oma elutööst oled Sa „Vanemuisele“ andnud.

Endises ja praeguses „Vanemuise“ püüete kodus oled Sa tema eest väsimata hoolt kandnud.

K. A. HINDREY

AUGUST KITZBERG ISIKUNA

Ei saa teda võrdluseks kõrvutada õieti mitte kellegiga, nõnda erinev oli ta. Ja, mis kõlab õieti paradoksina, tema erinevuse peatunnuseks oli tema silmapaistmatus.

On aga silmapaistmatusi, mis erinevad vägagi tugevalt teistest silmapaistmatustest. On nii palju tosinainimesi, kes, kui neist oled lahkunud, meelde ei jää. Kitzberg jäi meelde, isegi siis, kui ta juttu ei ajanud, ei kõnelnudki.

Nägid härrat, kelle olekus oli tagasihoidlikku, päris rahulikku, mitte märgatavatki iseteadvust. Ja seegi kõlab ju paradoksina, on aga tõepoolest õige.

See härra oli kuidagiviisi keskmistes aastates, andis aimata, et ta neist võis üle olla, aga tema tõelisele kõrgele eale ei teadnud mitte keegi mõelda.

Tema frisuur oli teistmoodi kui kõigil teistel. Aga mitte jälle niisugune, nagu ta on mõnel kunstnikul: ainult üks juuksesalk vajus mõnikord kulumuni ja püüti mõnikord aeglaselt, teinekord kärsitult jälle tagasi. Ka armastas ta mõnikord kanda omapõimitud lipsi, mis ei olnud päris kunstnikulips, aga ikkagi sinnapoole. Kes ei teadnud, et ta on kirjanik, ei oleks selle väikse värvinguandmise kaudu ka mitte sellele kukkuda võinud; Kitzberg oli liiga mõõdukas, et alust anda kujutelmadele kunstnikkude ka välimusele mõjuvaist loitudest ja lekidest hinges.

Ta ei olnud pikk, aga sale ja sirge, harmoonilise kehaehitusega. Ja riie- tus hästi. Kuidagiviisi kallilt ja lihtsalt, alati maitsekalt, kuid mitte kunagi moe viimase karje järele, vaid ikka soliidsest. Midagi väga vastandlikku kunstniku lohakusele oli temas, midagi pünlikult puhast. Ka tema seesmisest inimeses, kõnes ja teos.

Niisugusena mõjus ta omas ümbruskonnas distantsi loovalt. Ning vahe- maa oli hea tema mitmete ülemuste ja tema vahel, aga nõnda, et Kitzberg tundus härrasmehe- na, need teised aga ikka veidi alles tahumatuina ja mõni tõusikulisena. Kuid sõna härrasmees ärgu olgu tõlgitsetud siin mitte tavalise valemõistena, mille järele peab härra olema mingi kõrgema sünnipärase opmani taoline. Kitzbergi varjund oli küll traditsiooniküllane nagu patriitside hilisemate võsude oma, kuid kellede veri on liiga vaikseks jäänud käskimisest ja juhtimisest, võõras võitlustele ja parteitülidele, omaette vaatlema panev ja elu kokkuvõttele kalduv. Nagu mõni peen ja vaikne bibliotekaar vahest.

Ja traditsioone tal oli: ta pidas pühaks mälestusi, olgu need nüüd isik- likud või säilinud vanade komnatena ja pruukidena. Teda nähti sagedasti surnuaedadel, teda kiskus vana lugupidamine kirikusse, ta kõndis läbi korra- tuks läinud maailma konservatiivse tundega, mis on sünnis ja mis kõlbab. Ilma vähimagi zelotismita, ilma katseta maailmaparandaja olla: ta oli vaid omaette.

Muidugi mõista ei saanud ta läbi ilma kriitikata, mida ta avaldas vähem omas isiklikus elus kui oma kirjatöodes, eriti följetonis. Neis ütles ta mõnegi

Iial ei ole Sinu armastus kauni kunsti vastu jahtund, tõsisema ja parema usk Sinust lahkund.

Sõpruse ja vaikse rõõmuga oled Sa sidunud „Vanemuise“ tööd enese ja teiste vahel.

Möödunud aegade raskematelgi päevadel ei katkenud Su truuduse ahel Ega muutunud mõrudaks Sinu meel.

Kui tõusis tuhest uus tempel laulujumala auks, olid Sina selle tõusu tuliste tegelaste seas.

Ülesehitajate tööruhmas ja edasiviijate hulgas sammusid Sina pare- mate reas.

Millal ja millega suudab ta Sulle tasuda seda?

Nõrkemata vahvusega tahab ta hoida sihti, nagu hoidsid Sina teda.

Ei ole tal anda muud kui tänu.“

naeratava ja kergelt pilkava sõna. Kuid suuri probleeme ta küsimustest ei teinud.

Tema iseloom püüdis harmoonilise rahu poole ja oli saavutanud filosoofilise ellusuhtumise, rakendamata jättes mõtteteadlikke süsteeme või üldse mõtteteaduslikke elemente peale empiiriliste kogemuste. Ta sallis hubaseid koosviibimisi kohvist vabas looduses, istumisi päiksepaistelisel verandal, mugavat kaardi- või malenängu ja korralikult kaetud lauda paari „aanispitsiga“. Kui aga teine tellis rohkem aanispitse, siis ei keelanud ta, nägi seda kui temale iseloomukohast hea meelega, ise aga pidas piiri. Ja see mõõdukus joogis ja söögis jättis ta saledaks kuni elu lõpuni, ilma et tal oleks tarvis olnud mingit gümnaastikat või dieeti.

Rõõmule ja meelelahutusele oli ta ikka valmis. Ta võis mõne kirjatöö kõrvale lükata, kui sa ilmusid, ning jalamaid valmis olla vestlusele, malele, kaardimängule, kas või laulule, mida ta armastas küll sest ajast saadik, kui nad Abja kihelkonnakohtu saalis kvartetti laulsid: Krug, Jung, Bernakoff ja tema. Sageli veel rohkem lauljaid. Tõrvand — pärastine Saate-Tõrvand — aeti alati uuesti minema, sest et ta häält ei pidanud.

Muide, tema kirjatööd. Neist ta ei kõnelnud. Ei kõnelnud üldse palju kirjandusest. Oma tööd sel alal tegi ta vist ööseti. Kunagi ei olnud märgata ülekoormatust.

Tema lektiür, tema kunstharrastused? See kõik oli kummaliselt juhuslik, selles polnud korda ega süsteemi. Üks neid kirjanikke, kel polnud raamatukogu selle tõelises mõttes ega ka mitte kunstiesemeid, pilte, peale juhuslike. Ning selle juhusliku seas palju kingitusi, millel oli vaid mälestuseväärtus.

Kuid siiski: Tal oli üks väljaanne Liljeni joonistusi. Ja siis minu imetuseks üks aastakäik või pool aastakäiku „Das Neue Magazin“, kus olid sees kõik uusromantikud, kus oli sees palju kaasaegsest vaimsest liikumisest, kus oli sees kirjutusi Arthur Moeller-Bruckilt ja René Schickelelt, kellede seltskonnast ma ju praegu Pariisist tulingi. Ilma et aga „Das Neue Magazin“

Hea kleidi
SALADUS

on

HÄSTIISTUV TRIKOOPESU
MOE-PUDU- & PESUÄRI
VENN. LEPP
KAUBAHOOV 2

kunagi mu silmade ette oleks sattunud. Ka nemad ajasid läbi ilma kaasaegse kirjanduse, peale juhusliku. Schickele ostis vaid kokku tohutul määral vanu raamatuid Seine'i kaldalt bukinistidelt.

Kui mina Tartu jõudsin, oli alanud Vene-Jaapani sõda. Ja siis oli Kitzberg „Postimehe“ ärijuhiks, kirjutas Pipramäe-Tõnu nime all oma följetone. Kui mina siis kirjutasin väikse meeleolupildikese tagavaraväelastest, keda käsutati sõtta, siis jooksis sellega Kitzberg Tõnissoni juurde, ajaleht väris käes ja ta nõudis, et seda peab otsekohe tõlgitama saksasse ja saadetama „Rig. Rundschaule“. Nii võis ta siiski olla huvitatud kõigest, mis kaldus kirjanduse poole. Ning et ta sattus vaimustusse ka — teiste noorte kolleegide töödest, seda juhtus sekka veel mõnikord. Kuid kui ta nägi ükskõiksust, vähest huvi või kriitikat, siis tõmbus ta jälle enesesse tagasi, vaidlema ta ei hakanud.

See sattumine vaimustusesse aga pole vastuolus kõige eelmisega, tema tagasihoidlikkusega, millest kujutelma lugeja võis saada endistest ridadest. Aga isegi mitte see, kui ta mõnikord oli äkiline nagu püssipauk. Tal oli hiljem halb, aga siiski prahvatas ta mõnikord, kui kannatus katkes.

Nägin teda kord korrapidajana vanas „Vanemuises“ Jaama uulitsal, kui kelderite kaudu üht rahurikkujat laskis trepist alla toimetada nõnda, et mullegi jube hakkas. Kusjuures muidugi kelderitele langes tegelik osa.

Üks teinekord oli asi väga humoristlik. Ta oli mind kutsunud preferantsi mängima, võtku ma kedagi kaasa. Viisin Herman Sumbergi esmakordselt tema majja.

Kaart Kitzbergil ei käinud. Kui ta passis, passisime ka meie ja „rondo“ juures lendas ikkagi tema sisse. Sumberg oli heas tujus ja suure suuga. Naeris, kui teine kannatas.

„Siin ei ole midagi naerda!“ käratas äkki Kitzberg.

Kohkunult hakkas Sumberg oma kaarte siblimaa ja vilistas kohmetusest vilekese, mis polnudki õieti vile, vaid ainult nii nagu ohkamine läbi toru huulte.

„Siin ei vilistata mitte!“ käratas Kitzberg uuesti.

Ma panin kaardid lauale, tõusin, Sumberg niisama. Koridoris oli Kitzbergil väga halb, viisakalt oli ta meid sinna saatnud, silmis kahetsuse helk.

Uulitsal naeris Sumberg: „Ei tää, mis vanaääräl pääle tuli?“

Mis seal oletada, et ühe põlve veendumuseks on kasvatusviga ja halb iseloom, kui naerdakse ligimese õnnetuse üle, kuna teine põlv õnnetuse kui ka naeru pääle vaatab kui bagatellile?

Jah, Kitzberg ise oli taktirikas ja peen ja nõudis seda ka teistelt. Kuni ise enam ei jõudnud ja plahvatas.

Tema nõudis ja oli mõnikord ülipeen niisuguse kahest põlvest end läbielanud isiku silmis nagu mina seda olen. Tema poeg Jaan jutustas mulle, kes ma selle väikse asja tuhande teise seas täiesti olin unustanud: Jaan tulnud kord koolist tuppa, kui me vanahärraga kahekesi malet mänginud. Õhetades jutustanud siis Jaan ühest suursaavutusest: Nii kui astunud kõnniteelt uulitsale, käinud ta plärtsti seili maha. „Ära nõnda ütle,“ manitseb isa, „plärtsti“ ei kõlba ütelda.“

„Jah, ütle lihtsalt lärtsti,“ olin ma kuivalt täiendanud Jaani suureks rahulduseks.

Vist oli Kitzbergil kasvatuslikult õigus, aga ta langetanud pea ja mõelnud järgmise käigu kallal.

August Kitzberg, eesti draamakirjanduse vanameister, kelle 10. surmapäev möödus 10. okt. 1937. a.

TULEVAKS HOOAJAKS VALMIB UUS TEATRISAAL

„Vanemuise“ seltsi ja teatrivalitsuse abiesimehe K. Pahki ettekanne seltsi peakoosolekul 23. nov. 1937. a. juurde- ja ümberehitustööde käigust.

Tänase peakoosoleku viienda päevakorra punkti juures on minul seltsi juhatare ja ehitustoimkonna poolt ülesanne ette kanda lühikest ülevaadet „Vanemuise“ teatrihoone juurde- ja ümberehituse tööde käigust.

Et sellest võimalikult ülevaatlikku kokkuvõtet saada ning asja tähtsust silmas pidades — koosolijad ehk andestavad, kui ma mööda minnes ka lühikest pilku heidan minevikku.

Teatavasti juba viimase kümne omariikluse aasta vältel on õige mitmel korral nii „Vanemuise“ seltsi organites kui ka ajakirjanduses mõtteid vahetatud „Vanemuise“ teatrihoone ruumide ümberkorraldamise või ümberehituse vajadusest ja võimalustest eriti teatrisaali osas, kuna senini kasutada olnud peosaal oma lameda põrandaga ei taganud küllaldaselt näitekunsti arendamist, vaid pigemini halvas seda ja vägagi tunduvalt. Aastatega koos arenes ka teatri külastajate nõudlikkus, eriti teatrisaali ümberehituse osas, et nähtavuse ja kuuldavuse küsimust lahendada.

Kui 1935. a. alul tolelaegne juhatus selle küsimuse üles tõstis konkreetsemal kujul, siis oli juba alul, küsimust üksikasjalikult arutlema hakates selge, et väikeste ümberkorraldustega või õigemini „nokitsemistega“ küsimust kaugetki mitte rahuldavalt lahendada võimalik ei ole, vaid tuli hoopis laiaulatuslikumale kavale mõelda.

Nii valmiski neile nõuetele rajatud arhitekt A. Matteuse poolt koostatud esialgne teatrihoone juurde- ja ümberehituse kavand, mis leiab ka juhatare esitusena peakoosoleku poolt üksmeelset heakskiitu 24. apr. 1935. a. ja mis hiljem kujunebki aluseks edaspidiste kavade väljaarendamiseks.

Edasi informeeritakse seltsi eridelegatsiooni kaudu (A. Jõudu, J. Raudsepp ja O. Pärilin) kavatsustest ja vajadustest Vabariigi Valitsust, eriti tolelaegset Riigivanemat ja praegust Riigihoidjat K. Pätsi, kes algusest peale suhtub küsimusse kõige suurema heatahtlikkusega. Ja nii seisabki „Vanemuine“ oma 70 a. tegevuse tähistamisel suurema üllatuse ees, kus härra Riigivanem 5. oktoobril 1935. a. eridekreedi korras määrab „Vanemuise“ teatrihoone juurde- ja ümberehituse läbiviimiseks toetust 16 miljonit senti.

See omakorda julgustab juhatare veelgi aktiivsemale tegevusele. Korraldatakse kitsapiiriline kavandite valikvõistlus ja hiljem ka tellimise korras hangitakse kavandeid, et saada kõigiti otstarbekohast projekti.

Tegevad olid siin viis tuntumat arhitekti (E. Lohk, A. Matteus, K. Buhrman, O. Siiman ja A. Soans). Kõik see nõudis aega aga ka ühtlasi kulu, sest kõikide tööd tuli honoreerida, kuid sellega tuli leppida kui paratamatusega.

8. juunil 1936. a. kordab peakoosolek oma heakskiitu ja õnnistust, tunnistades teatrihoone juurde- ja ümberehituse, teatrikultuuri arendamise ja seltskondliku tegevuse korraldamise nõuetest tingituna, kiireks ning hädavajalikuks, ühtlasi volitas selleks tarvisminevaid summasid hankima.

Peale pikemaia arutlusi antakse lõpp-projekti koostamine ühiselt arhitektide E. Lohki ja A. Matteusele, kui valikvõistlustel parimaks osutunud kavandite autoritele.

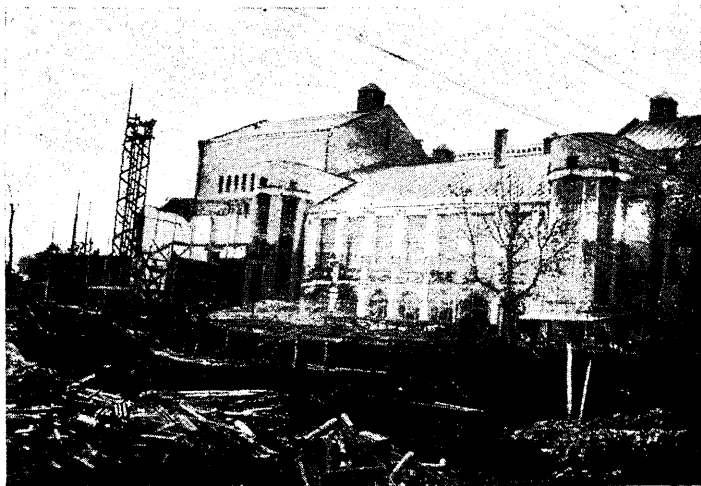
Nii valmibki arhitekt E. Lohki ja A. Matteuse ühine võrdlemisi laiaulatuslik projekt, milles olid ette nähtud küllaltki suured ning põhjalikud ümberehitused ka hoone vanas osas. Selle teostamine osutus kahjaks üle jõe käivaks ja selletõttu tuli see kõrvale jätta ja asuda kitsapiirilisele, kuid enam-vähem samu nõudeid rahuldava, kavandi väljatöötamisele, milline ülesanne usaldatakse arhitekt A. Matteusele.

Tema poolt väljatöötatud ja seltsi juhatare ning ehitustoimkonna poolt heakskiidetud projekt esitatakse eridelegatsiooni kaudu (K. Pahk, A. Pääsuke ja A. Matteus) kinnitamiseks härra Riigivanemale.

15. juunil 1937. a. Riigivanem tutvudes projektiga üksikasjalikult leidis selle kõigiti vastuvõetava olevat ja kiitis heaks 16. juunil 1937. a.

Piltte „Vanemuise“ hoone ümberehitustööde algusest. Ülal vasakult: veoautode rivi „Vanemuise“ aias, Vana teatrisaal üleskistud põrandaga. All vasakult: aia suurim päärn on langenud. Teatiri direktor O. Atoe ja ehitustööde juhataja ins. H a a s. Põliste puude mahavõtmine.

Vaade „Vanemuise“
ümberehitusele

Sellele järgneb peale vastavate eeltööde läbiviimist kohe tööde välja-pakkumine, kusjuures pakkumistel osutus kõige soodsamaks A./S. „Betooni“ pakkumine ja juba 21. juulil 1937. a. sõlmitakse viimasega vastav ehitus-leping juurde- ja ümberehitustööde läbiviimiseks.

Töödega alatakse tegelikult 23. juulil 1937. a.

Vahepeal informeeriti ka härra Riigihoidjat ehituse tööde käigust ja sellega seoses olevatest muredest eriaudientsil seltsi eridelegatsiooni poolt (J. Piiraja, K. Pahl, A. Pääsuke).

31. oktoobril 1937. a. asetati Riigihoidja ja Vabariigi Valitsuse esindaja Sotsiaalminister O. K a s e poolt nurgakivi teatrihoone juurdeehitatavale osale (teatrisaal jt. ruumid).

21. juulil s. a. sõlmitud ehitus-lepingu tingimuste kohaselt oli juurde- ja ümberehituse tööde lõpule viimise tähtpäevadeks ette nähtud:

— peo- ja kontsertsaali, alu m i s e l k o r r a l: vestibüüli, garderoobi ja tualett-ruumide ümberehitus — 1. oktoobriks 1937. a.

— einelaua-ruumide, kõrval- ja köögiroomide ümberehitus 15. oktoobriks 1937. a.

— peo- ja kontsertsaal, jalutusruum, väike saal jne. — 1. aug. 1938. a.

— kõik teised juurde- ja ümberehitused — lõpptähtpäev — 1. sept. 1938. a.

Juba esimeste töönaädalate kestel selgus, et tähtpäevad ei rahulda üht ega teist poolt, eriti seltsi osas muutub see raskeks ja ei anna küllaldaselt kindlust, et teatril võimalik oleks oma 1938. a. hooaega alata juba uutest ruumides ja sellepärast tuli tähtaegades katsuda muudatus ette võtta, millega ka ettevõtja nõustus.

Juba käesoleval aastal tuli vanas osas kõik ümberehitused teostada ja 1938. a. 1. juuniks annab ettevõtja üle uutest teatri ruumidest näitelava osa vastavaks sisustamiseks ja kõik ülejäänud ruumid täiesti valmilt 1. septembriks 1938. a. Nii et „Vanemuine“ võib juba 1938./39. teatri-hooaega alata uutest ruumides.

Peab ütleva, et senistest tähtaegadest on täpselt kinni peetud ja ehitustööde käik on täiesti normaalselt arenenud ja kui ilmastik vähegi lubab, siis lisaks vana hoone osas teostatud ümberehitustele, viiakse jõuluks, kui mitte enne, katuse alla ka juurdeehitatava osa, kus praegu käib väga intensiivne töö.

Siin kohal ei saa tähendamata jätta, et senise tööde käigu järele otsustades on ka ettevõtja (A./S. „Betooni“) kõigiti kiitust ära teeninud, kuid selle jagamist toimetaksime ehk hiljem, s. o. siis, kui kogu juurde- ja ümberehitus on läbi viidud.

Olgu veel tähendatud, et kogu nende tööde läbiviimine on nõudnud ka juhatusel, ehitus- ja majandustoimkondadelt eriti suurt pingutust ja palju

Minister O. Kask asetab „Vanemuise“ uuele teatrihoonele nurgakivi

vaeva ning ajakulu, kuid seda tööd on tehtud või vähemalt püütud teha kõige suurema huvi ja armastusega.

Ka linna- ja maavalitsuse ning ülikooli vastavad eriteadlased on püüdnud end sellele kaastööle.

Ei saa märkimata jätta ka peakoosoleku „silma“, s. o. meie revisjoni-komisjoni, kes peaaegu iga nädal teostab tööde juures oma revideerimise käike.

Ka järelvalve arhitekt ja projekti autor A. Matteus koos oma abilistega on ilmutanud suurt hoolt asja vastu.

Kuid kõige selle juures ei saa salata, et ka kõige põhjalikumate kaalumiste juures tulevad ette mõningad vead ja eksimused, kuid ma pean kinnitama, et siin on püütud teha kõik ja anda kõik, mis võimalik, et vana Tartu ükskord ometi saaks kõigiti korraliku ja ajanõuetele vastava seltskondliku maja ja teatri ruumid.

Kuid kahjuks ei ole meie ilma jäänud ka etteheidetest ja isegi teenimata „pistetest“ eriti peo- ja kontsertsaali osas, kus meie pragu viibime, kuid ka selle kui elu paratamatu nähtega tuleb leppida.

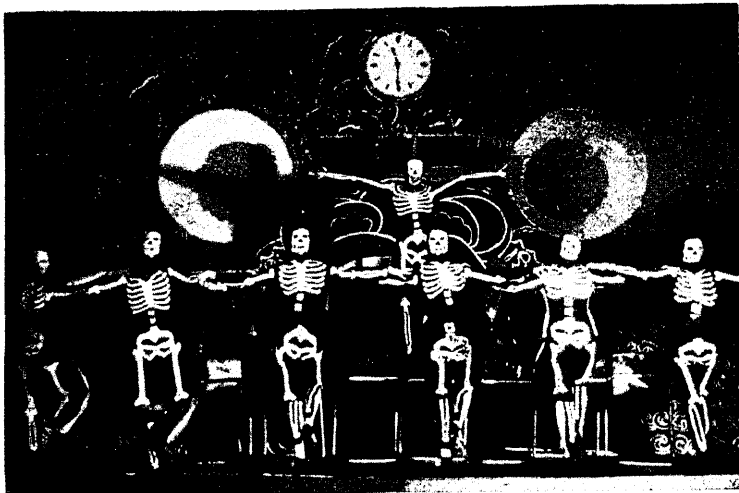
Selle kohta on seltsi esimees J. Piiraja koos vastavate eriteadlastega andnud selgituse ja seega oleks ülearune seda siinkohal veel kordama hakata. Jääb vaid veel kinnitada, et uus peo- ja kontsertsaal on väikeste ümberkorralduste juures väga palju võitnud ja võidab veelgi, kui need vähesedki veel kavas ja teostamisel olevad täiendused läbi viiakse.

Juba algusest peale on „Vanemuise“ teatrihoone ümber- ja juurdeehituse kavade koostamisel aluseks olnud teadmine, et ümberkorraldatud ruumid oleks rakendatud võimalikult laiade rahvakihtide huvide ja harrastuste teenistusse ja praegust peo- ning kontsertsaali oleks võimalik kasutada väga mitmekesisteks kokkutulekuteks (peod, aktused, kontserdid, koosolekud jne.) ja see seisukoht püsib edasi. Selle muutmiseks ei ole mingit olulist ega kaaluvat põhjust. „Vanemuine“ on olnud seltskondlikkude harrastuste keskuseks Tartus ja peab selleks ka edaspidi jääma.

Seniste andmete ja eelkalkulatsioonide järele läheb kogu juurde- ja ümberehitus ühes sisustusega maksma 400.000 krooni, ehk isegi ületab selle summa.

Kuid ühtlasi tugenedes härra Riigihoidja, Vabariigi Valitsuse, linna, Tartumaa maavalitsuse ja kogu Tartu seltskonna senisele vastutulelikkusele tohiksime küll lootust hellitada, et rahalised küsimused meie ettevõtte lõpule viimist ei tõkesta.

Meil enestel, nii juhatusel kui ka kogu liikmeskonnal jätkugu vaid üksmeelt ja ühist tahet seda ettevõtet sama julgelt nagu algasime ka lõpule viia.

Tantsustseen J. Jaigi näidendi „Põrgu“ neljandast pildist

O. ALOE

VANAST VANEMUISEST UUDE — PEATUSEGA SAKSA TEARTI RUUMES

„Vanemuise“ teatri möödunud hooaeg lõppes teadmises, et järgneval s. o. 1937/38 hooajal jätkub teatritegevus endistes ruumides, sest esialgsete kavatsuste kohaselt pidi ehitustööde käiku nii korraldatama, et teatriruumide endisel kujul kasutamine oleks võinud kesta kuni 15. aprillini 1938. a. Ehitustööde tegelik käik aga näitas, et teatritöö jätkamine ümberehitatavas hoones oli kõigiti raskendatud ja seetõttu otsustati hiljem teater käesolevaks hooajaks Saksa teatri ruumidesse üle viia.

Käesolevate ridade ülesandeks on anda kokkuvõtlikku ülevaadet 1936/37 hooaja, seega viimase aasta tööst Eesti esimeses teatrihoones. Ühtlasi vaadeldes meie vahepealset tegevust Saksa teatri ruumes, mille üle I-se poolaasta kohta on võimalik anda täpne ülevaade. Informeerida publikut sealse tegevuse kavatsusist teisel poolaastal ning lõpuks püüda lähemalt määratleda juba tegevust uues teatrimajas.

1936/37 hooaeg

Möödunud hooaja kohta ilmus lühike ülevaade selle hooaja „Teater Vanemuise“ viimases numbris Nr. 5 (11) mai 1937. a. pealkirja all „Vanemuise teatri kolmekümneesimene hooaeg“. Alljärgnevas kirjutuses on püütud nii palju kui võimalik hoiduda kordamast seda, millest seal juba varem on kõneldud, kuid selle täielik vältimine polnud võimalik.

*H. Raudsepp „Mees kelle käes on trumbid“
 Vasakult: M. Sinisalu — teenel. näitek. J. PÖDER, pr. Sinisalu
 — L. TUBIN, H. Lehmus — teenel. näitek. R. RATASSEPP*

Hooaeg avati 3. sept. 1936. a. K. Aluoja dramatiseeringuga „1905“, A. H. Tammsaare suurromaani „Tõde ja õigus“ III järele, dramatiseerija lavastusel, Ed. Tubina muusikaga. Lavapildid V. Haasilt.

Arvustuse hinnang selle puhul oli heatahtlik. Tegelikult möödus see lavastus suurema tähelepanuta. Ja seda peamiselt seetõttu, et intriig, samuti side piltide vahel polnud küllaldaselt tugev. Ei suutnud seda parandada ka, vaid pigemini kahjustasid, 2 vaheluget. Olgugi, et dramatiseerija, kes nagu juba tähendatud oli ühtlasi ka lavastaja, püüdis anda sõnastuse kõrval võimalikult palju mängu, liikumist ja tegevust (oli rakendatud pöördlava ja massistseenid), mitmed pildid siiski ei suutnud haarata ega mõjuda usutavalt. Ometi oli näitejuhi kätt lavastuses, eriti mängulises osas, igal sammul tunda. Puudujääk tekkis seega dramatiseeringu arvel. Nagu seegi, et kippus nagu olema 2 teost. Esimene, mis käsitas 1905. a. sündmusi linnas, ja teine traagikat Vargamäel. Viimane osa mõjus lavateosena terviklikumalt ning haaras kõigiti. Siiski oleks pidanud see lavastus leidma publikult suuremat tähelepanu, kui temale osaks sai.

Järgnevaks sõnalavastuseks oli Hella Vuolijoki „Niskamäe naised“ esietendus 8. X 36. a. K. Aluoja näitejuhtimisel, mis Eestis tuli esilavastusele „Vanemuises“. See tükk kujunes hiljem kõikides teatrites hooaja menukamaks sõnalavastuseks. „Vanemuises“ mängiti seda teost 62 korda, enam kui 14.000 vaatlejale. Arvestades erakordse menuga oli selle teose ja lavastuste ümber sõnavõtte tavalisest palju suuremal määral. Tartu etenduse arvustus märgib sel puhul: R. J(anno) „Postimehes“ 9. X 36.:

„Soe ja hea oli olla. Esiteks sellepärast, et vanemuislattel oli kord jälle võimalus teha tõelist ja head teatrit. Polnud ei valgus-, ei massi-, ei muid

V. Werneri „Inimesed jää!“ . Vasakult, üleval: Pawla Junek — K. TANILOO, prof. Václav Junek — A. RANDVIIR, Anna Junek — ALMA TAMMEMETS, Zdenek Junek — V. ADER; all: Hančo Junek — H. AREN, Jirka Junek — E. AUMERE

efekte. Laval lõigati tükikene elu vaatlejale silmi ette, pretensioonideta, tüki- tegemiseta, võitsviguriteta. Teatrirahvas sai teatrielamuse, lihtsa, puhta, sooja, eluehtsa — niisuguse, nagu seda õige teater on kohustatud pakkuma ja mis- sugust õige teatripublik on kohustatud nõudma.

Pikemalt on arvustajate seisukohavõtud „Vanemuise“ „Niskamäe naiste“ kohta ära toodud „Teater Vanemuises“ nr. 3 (9) 1936, milles R. Janno, V. Met- tus (Päevaleht, 10. V 36) ja J. Sütiste seda lavastust üksmeelselt kiidavad.

J. Sütiste — „Uus Eestis“ 10. X 36 kirjutab pikemalt kiitvalt näidendi kohta. Ettekande kohta märgib ta: „Elulise realismi lava raamides tabati „Niskamäe naiste“ õige põhitoom. Lavastaja K. Aluoja oli suutnud hoida pea- osaliste mängudistsipliini ühtlases vaos.“ Peatub pikemalt iga üksiku peatege- lase esituse juures ning lõpetab: „Tüki ajal pole „Vanemuise“ kasiin esietenduse publik istunud saalis sellise teatripingega, kui „Niskamäe naiste“ esietendusel. Kiitust väärivad autorid kui ka teater.“

„Deutsche Zeitung“ teatriarvustaja K. W(egener) arvustab näidendit võrdlemisi valjult, kuna mängu kohta märgib, et näitlejad pakkusid palju näge- mis- ja kiiduväärset. Peale tegelaste mainib kiitvalt ka kõrvalosaliste mängu ja näitejuhatuse tööd ühtlase koosmängu saavutamisel.

„Niskamäe naiste“ järgnes oma edu poolest publiku juures R. Török ja T. Emödi „Tütarlaps tänaval“ (Algepealkirjaga: „Kaks tütarlast tänaval“) Näitejuht A. Mering (Esietendus 15. X 36). See teos kannatas ka 31 etendust üle 7.500 vaatlejale. Mõlema teose kirjan- duslikku väärtust ei saa pidada kuigi kõrgeks, kuid mõlema lavastuse läbilöövus põhjenes sellel, et neis oli suudetud saavutada tihe ansambl. Selle lavastuse kohta ilmunud arvustuste väljavõtted on toodud „Teater Vanemuises“ Nr. 3 (9) 1936.

Võrdlemisi nõrgalt läheb „Vanemuises“ „Estonia“ teatri näidendite võistlusel auhinnatud Hugo Raudsepa „Lipud tormis“. Lavastus A. Mering. Koos ringreisidega mängiti sedagi teost möödunud hooajal

R. Kipling'i „Mougli“. Hürve tagaajamine huntide poolt. Hürv —
prl. E. SAARIK

siiski 32 korda, kuna selle vaatlejate arv ulatab ligi 6000 vaatlejale.

Publiku täiemääralist kaasaelamist pole „Lipud tormis“ etendustel saavutatud, ka pole selle etendustele olnud kunagi publiku suurt tormijooksu, kuid kuni hooaja lõpuni polnud märgata ka publiku vähenemist.

Arvustuse kokkuvõlik hinnang „Lipud tormis“ lavastuse kohta on toodud „Teater Vanemuises“ nr. 5 (11). Sellele täienduseks olgu alljärgnevad read:

„Postimees“ 5. IV 37 R. J(anno).

„Tükk on lavaline ja pakub igale lavastajale tänulikke ülesandeid. Uudne ainek, hulganisti värskaid ning teravalt joonistatud tüüpe ja dialoogilised voorused.

Näitejuht oli rohkearvulise tegelaskonna rakendanud hoolikalt ametisse ja see hool andis eriti tunda neis piltides, kus tuli anda ainult olustikulist maalingut ja käsiteldava ajajärgu üldist iseloomustust“. Pikemas ja üksikasjalises hinnangus märgib arvustaja K. Aluoja, L. Tubina, E. Vahuri, A. Randviiru, A. Meringu ja O. Lipu lavalisi võite ja suursaavutisi selles näidendis.

Pikemad ja sisukad ning asjalikud arvustused ilmusid „Lipud tormis“ „Vanemuise“ lavastuse üle veel J. Sütistelt „Uus Eestis“ 6. IV 37, Ed. Loogalt — „Päevalehes“ 6. IV 37, Linda Künnapas'elt „Vaba Maas“ 6. IV 37 ja K. Wegenerilt — „Deutsche Zeitung“ 10. IV 37.

Möödunud hooaja tähtsamatest sõnalavastustest oleks mainida veel A. Kitzbergi „P ü v e t a l u s“ — esietendus 21. novembril 1936. a. Selle etendusega tähistas Eesti kutseline teater oma 30. a. juubelit, mis oli ühtlasi „Vanemuise“ kutselise teatritegevuse juubeliks, sest esimese kutselise teatrina alustas tegevust „Vanemuine“ K. Menningi juhtimisel. „P ü v e t a l u s“ tuleb Vanemuises lavastamisele juba viiendat korda, seekord A. Meringu näitejuhtimisel. Lavastuse ettevalmistus kestab pikemat aega ja selle tulemusena võidakse pakkuda tihedat anasamblimängu, mida üksmeelselt kinnitavad kõik arvustajad (vt. „Teater Vanemuine“ nr. 3 (9) 1936.

„Vanemuise“ uue kontsertsaali avaaktus. Kõnetoolis minister O. KASK.

Seekordses „Püve talus“ lavastuses mängivad kaasa peaaegu kõik praegused vanemad näitlejad. Juubeli puhul teatri poolt teenelisteks näitekunstnikkudeks nimetatud Julius Pöder — Jaan Jalakase osas, Rud. Ratassepp — Viraku Märdi ja teeneline lavategelane Armilde Pöder — Kaketse-Kadri osas. Teiste osatäitjatena esinevad: H. Aren, L. Laoniidu, I. Suvero, A. Pulst, A. Randviir, A. Mering, K. Aluoja, J. Kull, J. Jürgo, A. Piller, E. Aumere, E. Neemre, E. Pärn, V. Ratassepp ja E. Kruuda.

Seekordse „Püve talus“ lavastuse esietendus oli juubeli tõttu kõigiti pidulik, väljaarvatud publiku vähene osavõtt, mis oli seda imelikum, et ajakirjanduse poolt pühendati sellele suurt tähelepanu üleriigiliselt. Piduliku etenduse eel toimus juubeli aktus.

Härra Riigivanema poolt määrati tegelaskonnale juubeli puhul kingiks 5000 kr. Soojalt suhtusid juubelisse ka Vabariigi Valitsus ja teiste teatrite esindajad, seltskondlikud organisatsioonid ja teised asutised ning isikud, kes kõik austasid juubilari väärtuslike kinkide ja tervitustega.

Aktusele ja pidulikule etendusele järgnes kutsutud külaliste ja tegelaste ühine koosviibimine, millest võttis osa üle 250 inimese. Sõnavõtte oli koosviibimisel väga ohtrasti. Pikema sütitava kõne pidas Rasmus Kangro-Pool.

Ülejäänud möödunud hooaja uued sõnalavastused: A. Adsoni komöödia „Karu läheb mee lõksu“, A. Nicholshi komöödia „Iiri Roos“ ja M. Pagnoli — draama „Phaeton“ ei saavutanud üksi vajalist menu.

Kirjanduslikult kõige suuremat väärtust omab neist kahtlemata M. Pagnoli — „Phaeton“, mis arvustaja J. Sütiste sõnadega on autori dramaatiline hümn elavale elule. Ettekande puhul oli märkusi pisi- asjade pärast, kuid üldiselt peeti ka lavastust heaks ja arvustuse kokkuvõtteks on, et tegelaskond oli sulatatud korralikuks ansambliks ja tekkis tunne, et laval ei mängita, vaid elatakse. Kogu „Phaetoni“ lavastusega nähtud vaev osutus asjatuks seetõttu, et seda lavastust mängiti küll nii öelda vägisi 6 korda, kuid tema vaatlejate arv oli

Stseene O. Straus'i operetist „Viinne valss“

L. Fodor'i „Küpsustunnistus“. Vasakult: dir. Kulcsar — J. JÜRGO, Szalay — L. TUBIN ja dr. Mathe — L. LAONIIDU

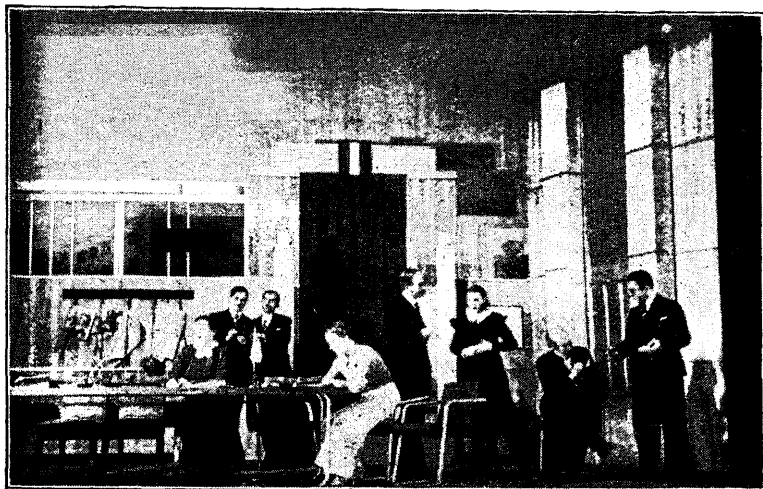
koos maksuta vaatlejatega vaevalt 1000 inimest, millisest arvust pool tuleb arvata A. Randviiru juubelietenduse arvele.

A. Adsoni „Karu läheb mee lõksu“ leidis publikult siiski märksa suuremat osavõttu, kuna seda võidi mängida 10 korda 2500 vaatlejale. Kuna „Karu“ esilavastuse üle „Tallinna Töölisteateris“ tehti palju kõmu, mis ajakirjanduse kaudu ulatus Tartussegi, siis see ühelt poolt suurendas selle esimestest etendustest osavõttu, kuna hilisematele etendustele mõjus kahtlemata kahjustavalt.

Kõmüst ülespiitsutatuna ootas publik pomme. Ja kui neid ei tulnud, mindi pettunult koju ning kõneldi — ei olnudki midagi. Ilma selle eelkõmuta oleks saadud samasugune muhe õhtu nagu seda pakuvad kõik ajaviitenäidendid. Kui meelde tuletada, et veel 1934/35 hooajal, kui tuli esietendusele A. Adsoni „Elav kapital“, mängiti seda „Vane muises“ ainult 3 korda 128 vaatlejale, peab konstateerima Tartu publiku väga suurt huviõusu algupärandite vastu.

Hooaja nõrgemaks sõnalavastuseks oli A. Nicholshi „Iiri roos“, milline erilise kirjanduslise väärtuseta teos ei pääsenud tarvilikule mõjule ka lavastuslikult.

Möödunud hooaja lavastustest korrati J. Bekeffi „Unustamatud hetked“, mis eelmisel hooajal läks väga suure menuga, veel 10 korda. Sama palju korrati ka Luts-Särevi „Tagahoovi“. Viimase kohta peab ütleva, et seda oleks võidud mängida siiski palju enam, kuna selle viimasel etendusel oli vaatlejaid palju enam kui enamikul esietendustel. Veel korrati eelmisest hooajast H. Raudsepa „Mikumärdit“, O'Neill'i „Oi noorust“ ja August Mälgu „Meest merelt“, igat 2—3 korda, kuid need olid jõudnud publiku silmis muutuda juba „vanadeks“ tükkideks, ega leidnud seetõttu külladaselt külastajaid. See „vana tüki“ eelarvamus oli põhjuseks ka „Püve talus“ juubelietendusest väheseks osavõtuks.

L. Fodori „Küpsustunnistus“. Stseen I vaatusest. Õpetaja tuba

Kui sõnalavastuste hulka arvata ka teatri poolt esitatud ühe- ja kahe-vaatuslistega antud kolm etendust, tõuseb üldine hooaja jooksul antud sõnalavastus-etenduste arv 198 etendusele, 45.000 vaatlejaga. Võrdluseks olgu öeldud, et veel 1934/35 hooajal anti 73 sõnalavastus-etendust 13.781 vaatlejale.

Tagasiminekut näitab muusikalavastuste, eriti ooperi osa. Vanemuisel kasutada olevate jõududega saadi välja tuua vaid üks ooper — G. Puccini „Madame Butterfly“, millele sai osaks küll arvustuse väga kiitev hinnang ja teda mängiti väikeste vaheaegadega kuni hooaja lõpuni — üldse 10 etendust, umbes 2500 vaatlejale. Eelmisel hooajal anti aga 3 ooperilavastust — 22 etendusega umbes 4500 vaatlejale.

Veel suuremal määral on vähendatud operetilavastuste arvu. Selle eest on aga pandud suuremat tähelepanu iga üksikule operetilavastusele ja kogusummas on seetõttu opereti etenduste arv võinud jääda peaaegu endiseks. Operetilavastuste arvu vähenemist ja etendustearvu tõusu selgitab alljärgnev tabel:

Hooaeg	Lavastus		Etenduste arv	Vaatlejaid	Kassa
	Uusi	Vanu			
1933/34	6	14	95	38 318	19 115.90
1934/35	4	6	60	25 223	13 668.10
1935/36	2	2	73	22 251	15 223.80
1936/37	3	3	90	28 121	21 214.26

Noorsoo- ja lasteetenduste korraldamisele on pandud küll erilist rõhku, kuid tagajärgi ei saa pidada sugugi rahuldavateks. Teatrile publiku võitmise probleem on ühtlasi aga ka laste- ja õppiva noorsoo teatrisse toomise probleem. Kui Tallinna publik külastab praegu hästi teatrit, tuleb sellest suur osa kirjutada Tallinna Koolivalitsuse arvele, kes kogu iseseisvus-aastate jooksul on hoolitsenud õpilaste teatriskäimiste eest. Sellele seltsivad veel ÜENÜ-TO kirjandus- ja teatariharrastused, mille tagajärjeks on see, et igasse perekonda on

siginenud inimene, kes armastab teatrit ja kirjandust. Käib aga juba üks hiige perekonnast teatris, siis teiste kaasatulek läheb nagu isenesest. „Vanemuise“ teatri piletite hinnad on Tartu üldise ainelise kandejõu kohaselt madalad ja tõesti kättesaadavad ka kõige vaesematele kihtidele. Kui meil leidub aga küllaldaselt perekondi, kus teatrit ei tunta, siis seda seetõttu, et selle väärtusi ei tunta. Eelkooliealiste laste teatrissetoomine oleneb vanematest, kooliealiste laste teatrikülastamine aga koolijuhatajast ja õpetajaskonnast. Meil on koole, kes külastavad laste- ja noorsoo-etendusi peaaegu sajaprotsendiliselt, teistes ei lubata aga soovitatud etendusi õpilastele teatavakski teha, kõnelemata soovitusel neid külastada.

Lastenäidenditest mängiti möödunud hooajal M. Mölleri „Õnnelhaldjas“ ja M. Möldre „Kuldne süda“; neist etendati esimest 7 ja teist 6 korda. Noorsoo-tükkidest toodi lavale A. Tšumatšenko „Viiuldaja Lulli“ ja G. Fröscheli „Admiral Bobby“ dramatisering.

Lähema ülevaate aga lavastuse, etenduste, külastajate ja kassa tulude kohta pakub alljärgnev tabel.

„Vanemuise“ teatri repertuaar 1936./37. a. hooajal.					
Teose nimetus	Autor	Liik	Mängitud kordi	Publiku üldarv	Kassa
Unustamatud hetked	J. Bekeffi	Kom.	10	2 306	1 379.60
„1905“	A. H. Tammsaare- K. Aluoja	Dramatis.	10	1 846	880.—
Mikumärdi	H. Raudsepp	Kom.	2	272	164.75
Tagahoovis	O. Luts-Säre	Dramatis.	10	3 145	1 214.45
Oi noorus	O'Neill	Kom.	3	322	158.85
Niskamäe naised	H. Vuolijoki	Näid.	62	14 015	9 310.95
Tütarlaps tänaval	Török-Emödi	Kom.	31	7 523	3 642.95
Püve talus	J. Kitsberg	Näid.	11	3 046	852.—
Iiri roos	A. Nichols	Kom.	6	917	409.50
Karu läheb mee lõksu	A. Adson	Kom.	10	2 415	1 490.57
Lipud tormis	H. Raudsepp	Näid.	32	5 818	4 154.55
Phaeton	M. Pagnol	Draama	6	928	444.80
Mees merelt	A. Mälk	Näid.	2	445	343.60
1. ja 2. vaat. segaesk. õhtud	—	—	3	1 420	2 396.05
Kokku:			198	44 418	26 842.62
Tantsetendusi	—	—	2	326	281.15
Madame Butterfly	G. Puccini	Ooper	11	2 219	1 251.30
Napoli pärl	Valmre-Vatsel	Operett	10	2 572	1 682.25
Körvelaul	S. Romberg	„	5	1 128	651.50
Veenus siidis	R. Stolz	„	4	1 350	1 070.60
Nahkhiir	J. Strauss	„	19	4 693	3 342.40
Rohelisel aasal	V. Tolarski	„	37	12 129	9 880.31
Džaina	P. Abraham	„	15	6 249	4 587.20
Kokku:			90	28 121	21 214.26
Õnnelhaldjas	M. Möller	Lasten.	7	1 692	567.05
Viiuldaja Lulli	A. Tšumatšenko	„	8	2 296	465.—
Kuldne süda	M. Möldre	„	6	1 107	424.85
Admiral Bobby	G. Fröschel	„	4	551	126.80
Kokku:			25	5 646	1 583.70
Kõik kokku:			326	80 730	51 173.03

Nagu juuresolev 1936/37 hooaja etenduste tabel näitab, anti möödunud hooajal 326 etendust 80.730 vaatlejale, üldtuluga Kr. 51173.03. Kui seda võrrelda teatri töökoormatusega veel 2 a. tagasi, kus hooaja

O. Straus'i operett „Viimne valss“. Tantsustseen II vaatusest

jooksul anti vaid 161 etendust 48.308 vaatlejale, üldtuluga Kr. 25235. — selgub, et tegevuse tõus on olnud keskmiselt 100 %.

Seoses tegevuse tõusuga on püütud parandada ka tegelaskonna palgatingimisi, kuid samal ajal tõusev elukallidus teeb märksa kiiremaid hüppeid ja tehtud palgasuurendamisega pole tegelaskonna ainelist heaolu suudetud üldiselt sugugi kergendada.

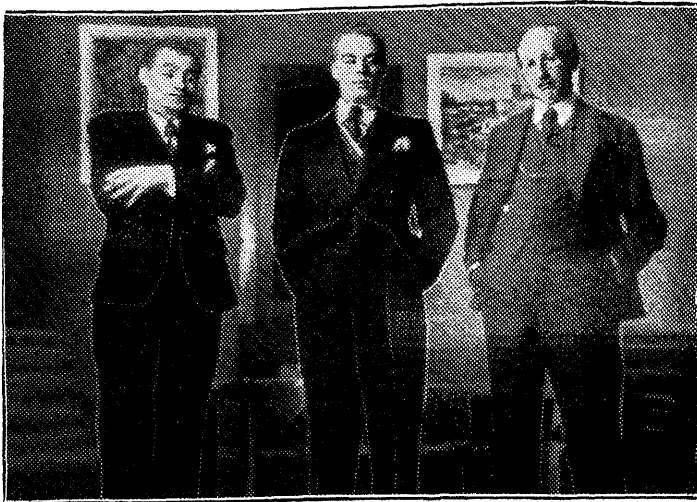
Hooaja jooksul andis „Vanemuine“ 3 külaskäiguetendust Tallinnas. Tallinna teatritega võrdlusvõimaluste loomiseks külastati Tallinnat seal varem mängitud teostega „Niskamäe naised“, „Dzaina“ ja „Mees merelt“. 2 esimest olid Tallinnas juba paljumängitud, ega suutnud vist seetõttu kuigi palju publikut ligi tõmmata. Kuid ka „Mees merelt“, mida seal oli etendatud ainult 2—3 korda jäi vaatlejaist hõredaks. Publiku vähesus mõjutas „Niskamäe naiste“ harilikult kõigiti head ettekannet, kuna teised lavastused võitsid publiku ja arvustuse hea hinnangu.

Selle hooaja kavas ettenähtud repertuaarist jäid lavastamata Läti kirjanikkude Rud. Blaumanni — „Rätsepä Sillamatsil“ ja Zikertsi „Mülksoo“. Soomlastest: Eino Leino „Lalli“. Algupärasest repertuaarist ei jõudnud lavale, tellitud dramatiseeringute hilinemiste tõttu Janno-Särevi „Metsmees“ ja Luts-Särevi „Kevade“ noorsoo-lavastusena.

Muusikalavastustest jäid välja toomata: C. Gounod ooper „Faust“ ning Vatsel-Valmre algupärane operett „Taevalik meloodia“.

Ülevaade 1937/38 hooaja I poole tegevusest

Käesoleva hooaja alguseks ei ilmunud ega olnud ka teatritel käsikirjas saadaval ainustki väljapaistvamat lavateost ja nii pidid meie teatrid avama ukseid eelolevaks hooajaks kas uudse välisrepertuaariga, oma ehk maailma klassikutega või dramatiseeringutega.

H. Raudsepp: „Mees, kelle käes on trumbid“. Vasakult: teenel. näitek. R. RATASSEPP, E. PÄRN ja teenel. näitek. J. PÖDER.

Viimase tee valis ka „Vanemuine“, avades hooaja 21. septembril Mälk-Särevi dramatiseeringuga „Õitsev meri“, K. Aluoja näitejuhtimisel.

Selle teose tüübistikus on kõik tegelased tõelised, usutavad, lihtsad igapäevased inimesed, igapäevaste rannarahva rõõmude ja muredega — sealjuures aga ometi meeldesöövivad kangelased. Turja Laas — teenelise näitekunstniku R. Ratasessa kehastusel, Taali — L. Laoniidu, Hannes — J. Jürgo jt. Need kujud on autoril antud nii tihedalt-tüsedalt, et neid ei saagi kujutada ilma, et saal nendega kaasa elaks. A. Särev on sellest suurromaanist osanud välja koorida olulisema ning selle kõik mahutanud parajasti õhtuttäitva näidendi raamidesse.

Hooaja avamine toimus meeoleolu, mida väga kujukalt märgib „Postimehe“ arvustaja R. J(anno): „„Vanemuine“ peab eeloleval hooajal elama erakordseis tingimuses. Saksa teatri ruumid võimaldavad ikkagi ainult häda pärast töötamist. Tegelaskonnalt nõuab see muidugi suurt pingutust ja kui hooaja avangu puhul tavaliselt öeldakse õnnitlusi, siis peavad need praeguses olukorras olema küll mitmekordsed.

Avaetenduselgi tundus nagu lasuvat „üleminekuaja“ meeoleolu — vähemalt, mis puutub publikusse. Pidulikkust, mida hooaja avanguil varemil ajal ikka on olnud, ei olnud sugugi märgata. See laseb end muidugi seletada ja pole põhjust eriliselt kaeblik olla — küllap tuleval sügisel tasutakse kõik kuhjaga.

Tegelaskond oli aga publikust kõvasti tragim ja tegi näo, nagu poleks midagi juhtunud. Oma ülesandesse suhtuti nimetamisväärse südidusega ja kui publik alguses võttis kaunis kauge distantsi, siis aegapidi meeled soojenesid ja lõpupoolel vallandusid juba kätteplaginad teksti sekkagi.“

Umbes samas meeoleolu kirjutab teatriarvustaja J. Sütiste „Uus Eestis“: „Tartu Saksa teater omab heakõlalise ja teatriehtsa saali, kuid see on ka kõik. Lava külge kuuluv tehniline rekvisiit, valgustus ja kõrvalruumid on enam kui puudulikud. Samuti on teinud ajahammas ning saksa seltsil ülejõukäiv korrashoid teatri sisevarustuse kallal oma töö. Kindlasti on vanemuislustel kitsikusi oma suurteaterlikkude mõõtude siiamahutamisega.

Nendes erakorralistes olutingimustes avaski „Vanemuine“ hooaja „Õitseva merega“, milles otsekohe võis märgata Saksa teatri lavast olenevaid valgustus-tehnilisi puudusi.“ Ja ikka selles toonis edasi.

See publikul ja arvustajail lasuv pessimism kipub tungima teatri juhtidesse ning tegelaskonda ja seda peamiselt etenduste armetu vähese külastamise tõttu. „Öitseva mere“ esimesel etendusel käis vaid 173 vaatlejat.

Loodeti, et olukorda toob lahenduse „Metsmehe“ lavaletulek, mis valmis etenduseks 30. septembriks, sest „Metsmees“ mängib Tartu olustikus, käsitab praegu akuutseid hõimuprobleeme ning tegelasteks on seltskonnategelaste kõrval professoreid ja üliõpilasi. Lavastus kirev ja operetlik — usuti sellega tabavat Tartu maitset. Kuid osavõtt „Metsmehe“ etendusest oli veelgi kasinam kui „Öitseval merel“. „Metsmehe“ esietendus oma 74 vaatleja ja Kr. 53.55 kassaga kippus kohutavalt veenma, et Tartu publiku Saksa teatri ruumes käima harjutamine on lootusetu.

Kuigi „Metsmehe“ arvustusline hinnang oli üldiselt hea ja lavalt pakutavat kviteeriti teksti sisse nii esi- kui ka kordamis-etendustel, pole „Metsmehe“ senised etendused küllaldaselt määral külastamist leidnud ja uute tükide pealetuleku tõttu jäeti see lavastus 6-da etenduse järgi paremaid aegu ja publiku suuremat tähelepanu ootama.

Et A. Meringu näitejuhina nähtud vaev ja R. Sepa värsked dekoratsioonid kui ka tegelaste A. Randviiru — magister Rander, A. Meringu — mordvalasest üliõpilane Peedra, teenel. näitekunstn. J. Põderi — dr. Rasmus, A. Pilleri — magister Rahnulo, A. Tamme-metsa — pr. Suik ja kõik teised selgelt joonistatud tüübid poleks mahavisatud vaev, sest ka enamikul kindlal teatripublikul on „Metsmees“ alles nägemata, siis mängitakse seda teost kindlasti veel II-sel poolaastal.

Laslo Fodori „Küpsustunnistus“, näidend 3 vaatuses, K. Aluoja näitejuhtimisel A. Lepiku dekoratsioonidega oli selle hooaja kolmandaks sõnalavastuseks esietendusega 21. oktoobril. „Küpsustunnistus“ on ühtlasi teoseks ja lavastuseks, mis näitab, et teatriinimeste ja arvustajate arvamisest ei ühtu Tartu publiku omaga. Kui „Küpsustunnistuse“ lavastus pidi kaks aastat repertuaaris järke ootama, siis selle põhjused olid täpselt samad, mis toodud esietenduse puhul avaldatud arvustustes R. J(anno) ja J. Sütiste poolt — et teos on sisutu ja kerge. Ja seda ei saa salata. Ometi on sama näidend küllaldaselt haarav. Ning kuna selles lavastuses teater suutis pakkuda ühtlast ansamblimängu, siis on põhjust selle lavastuse üle rõõmu tunda juba seetõttu. Vaatlejate arv on vahepeal tõusnud ning „Küpsustunnistuse“ esietendus võidakse anda juba peaaegu täismajale.

Tegelaste kohta märgivad arvustajad: R. J(anno) — „Postimees“: „Osakandjad olid kõik hästi rakendatud oma ülesandesse, ilma et siinkohal kedagi pruugiks eriliselt välja tõsta. Eeskujulikku ansamblisse kuulusid: L. Laoniidu, L. Tubin, E. Tamul, J. Suvero, L. Rammul, E. Vahur, J. Jürge, K. Aluoja, J. Põder, J. Küll, E. Neemre, R. Ratassepp, O. Lipp ja E. Aumere.“ (Seega kõik tegelased O. A.)

J. Sütiste kirjutab „Uus Eesti“: „Lavaliselt kõige teravama mõjuga karakteri andis seekord L. Tubin — õpilaste poolt narritud ning tagakisuamise maania all kannatava vanapiiga. Vananeva ning üksildase õpetaja uudishimu ja nooruse elumeelt põlgava iseloomujoone sulatas näitleja ehtsalt närviliseks

Stseen J. Jaigi näidendist „Põrgu“

tigeduseks. Ta kontrastne murdemoment tigidusest headusele tõmbas paljudelgi saalis silmad märjaks.

Teiseks tüübitipuks kujunes J. Põderi kihupäine ning kitsarinnaliselt tigetsev matemaatika-õpetaja. Saime kõigiti usutavalt kuiva numbrite ning pimedada distsipliini-inimese, kes oma koduse naise karistuse õpilastele edasi kannab. J. Suvero andis järjekordselt ehtsa tütarlapse.

E. Tamul andis kõigiti kehaliselt lainetava võimlemisõpetaja tegumoe.“

Puudutab edasi analüüsivalt K. Aluoja, J. Jürgo, ja L. Laoniidu osakäsitus, ja lõpuks märgib: „Nii siis, kõigiti kordaläinud teatriõhtu. Palju aplause mängu keskel ja lõpus. Lavale läkitati hulk lilli ja näitlejate nägudelt paistis kõigiti teenitud rõom.“

„Inimesed jää!“, Tšehhi kirjaniku V. Werneri näidend 3. vaatuses pidi tulema esietendusele juba oktoobris, kuid repertuaari ümberkorralduse tõttu jõudis lavale alles novembris A. Meringu näitejuhtimisel. See generatsioonide võitlust käsitlev näidend on kirjanoduslikult ja lavaliselt tihe kompositsiooniga hea näidend, milliseid viimasel ajal kirjutatakse üpris vähe. Eelmises sajandis kasvanud inimesed, kellede kehastajaks on professor Junek (A. Randviir), ei kohane kuidagi nende käesolevas sajandis kasvanud laste moodsa eluga. Ollakse väga praktilised, aga täiskasvanutenagi teenitakse kõrgemast haridusest ja elukutsest hoolimata (arstid, insenerid) nii vähe, et isa toetuseta ei suudeta ära elada, ning abiellumise ja armastuse asemel ollakse „sõbrad“, et poleks vaja inimlikult kannatada. Teenistuskoha saamiseks ei katsetata võimeid ega ausust, vaid need saavutatakse müüdavuse, protektsiooni ja sportliku kuulsuse kaudu.

R. Janno-A.Särevi „Metsmees“. Peedra — A. MERING ja Rander — A. RANDVIIR

Lavastuse ja mängu kohta kirjutab R. Janno „Postimehes“ 18. XI 37: „Lavastus oli ühtlane ja terviklik, koosmäng libises üldiselt laitmatult ja lavapiltki (A. Lepik) aitas oma kindlapiirdelisuses tüki üldmõjule tugevasti kaasa. Näidendit kannab täiemääraliselt vana Junek ja A. Randviir oskab säärastele osadele anda nii sisulist kui ka välist kandvust.

Keskmisearvuline publik jälgis näidendit ilmse huviga ja avaldati kiitust ka teksti vahele.“

Üldiselt rahuldavat osavõttu pole „Inimesed jääl“ senised etendused saavutanud, olgugi et etendusteks on reserveeritud paremaid etenduspäevi — laupäevi ja pühapäevi.

„Mees, kelle käes on trumbid“, Hugo Raudsepa komöödia 3 vaatuses. Näitejuht K. Aluoja, lavapildid J. Grünberg. Esietendus 25. novembril. Raudsepa teoste ülivaimukus on meie publikule alati väga meeldinud ja seetõttu oli esietendus väljamüüdud ja etendusel väga hea edu. Näis, et „Trumpidega mehega“ oli teater ka endale saanud hea trumbi, mida ta võib eduga kasutada kestmalt. Ka järgnevatel etendustel külastati seda lavateost tihedalt, kuid vast vähema edukusega kui see oleks pidanud sündima juba H. Raudsepa pärast. Igal juhul peaks selle menu olema suurem, kui möödunud hooajal lavastatud „Lipud tormis“, mida on ka mängitud juba 50 korda.

Arvustuse hinnang selle lavateose kohta on väga hea. Kõige tagasihoidlikum arvustus on R. Jannolt „Postimehes“ 26. XI 37.

„Mees, kelle käes on trumbid“ on läbinisti aktuaalne nii poliitiliselt kui ka kitsamalt — meie perekondliku moraali sugumeilt. Teravad dialoogid ja koomilised situatsioonid on raudsepaliku oskuslikkusega tehtud ja nakatavad publiku kohe esimeste lausetega hea vaatamistujuga jne.

Vanemuislased, kes nüüd puistavad esietendusi kui käisest, andsid järjekordse mõnusa õhtu.

A. Mälk-A. Särevi „Õitsev meri“. Ema — L. TUBIN, Klaus — V. ADER ja Turja Laas — teenel. näitek. R. RATASSEPP

Ideaalset patriooti Sinisalu esitas teenel. näitek. J. Pöder kujule vajalise vitaalsuse, aga ka nüripäisusega. Teenel. näitek. R. Ratasepal olid eriti head kohad, kus trumbimees avaldas oma üleolekut ja võidutriumfi. Linda Tubina kirevas kujudeseerias oli see jällegi omalaadne ja toimetulekus oli kindlasti rohkem plusse kui miinuseid. Lilli Laoniidu julge sõbratari osas oli vahest rohkem primadonnalik kui vaja.

Rahvast oli saal peaaegu täis ja kiiduavaldused olid pingelised ning kauakestvad. Plaksutati rohkesti ka dialoogide vahele, nagu seda Raudsepa juures teisiti ei oska enam kujutellagi.“

Esimese poolhooaja viimaseks sõnalavastuseks oli Juhan Jaik'i „Põrgu“, näidend 5 pildis. Selle teose esilavastus oli „Vanemuises“ 18. XII 37. Näitejuhina toimus jällegi A. Mering. Muusikajuhina ja muusikaautorina Eduard Tubin. Lavapildid A. Lepik. Tantsud J. Urbel. Riietus S. Leitu ja H. Arens. See kergesisuline satüür oli A. Meringu poolt lavale toodud väga hoolikalt. Kahjuks asub lavastuse raskuspunkt omalaadse muusika, tantsulise kirevuse ja muude lavastusefektidega eelviimases vaatuses, mis vähendab viimase pildi mõjulepääsu, jättes seega ka kogumulje kahvatuks.

Arvustuse hinnang selle lavastuse kohta on „Postimehes“ 20. XII 37 (R. Janno):

„Vanemuine“ oli kõik teinud, et „Põrgust“ teha võimalikult kirevat ning vembulist lustmängu. Oli seatud seks puhuks vastne muusika (Ed. Tubin), tantsurühm tööle rakendatud (tantsud J. Urbelilt) ja kogu ansambli oli loodud kergetuhinalisse sõiduvette. Sarvikut mängis A. R a n d v i i r sobivliku „demokraatliku kuratlikkusega“, kus vahel tõmmati peale ka järsumad, „autoritaarsed“ keeled. Tema sarvilisest parlamendist oli kandvam osa A. Meringul (kes ühtlasi ka lavastaja), kelle libedus poliitiliste niitude tõmbamisel oli kõigiti amüsanantne. Teised parlamendimehed (A. Piller, E. Neemre, E. Aumere, J. Kull, V. Kurg, V. Ader) olid igatüki oma näo ja tegumoega, mis aitas tüübistikku vajaliselt mitmekesistada. Kalevipoega mängis J. Jürgo ja küllap peitus selleski oma paroodia, et meie rahvuskangelane tundus olevat õilsuse

*A. Mälk-Särevi „Öitsev meri“. Turja Laas — teenel. näitek. —
R. RATASSEPP, Hannes — J. JÜRGO ja Taali isa — E. NEEMRE*

kehastus ja juba väliseltki puhtaim ning süütuim poiss. Kahju ainult, et talle näidendis nii vähe tegemist on antud. Ka naised esinevad ainult statistidena, nii et „Põrgu“ on peaaegu sajabrotsendiliselt meestemäng. Tantsudest äratas suuremat tähelepanu revüuline seadeldis tänapäeva sündmusile, kus oli kohati head leidlikkust.

Rohkearvuline publik võttis näidendi väga soojalt vastu. Plaksutati elavasti vaatuste keskele ja tuju näis olevat kõigiti rõõmuline.“

Muusikalavastusi ähvardas sel poolaastal kavast väljajäämine. Orkestrantide nõudmise kohaselt oleks tulnud nende palkasid suurendada 42% võrra; see osutus aga „Vanemuisele“ tema normaalsete tulude juures täiesti võimatuks. Küsimus suudeti lahendada vaid erakordse toetuse tõttu. Kuid ka sellest hoolimata peab teater ennast praegu täiesti ülemääraliselt pingutama, et väga suure etenduste arvu ja ringreisietenduste korraldamisega saada neid tulusid, mis vajalikud tegelaskonnale palkade maksmiseks, mida seni on suudetud teha ainult vähemate viivitustega. Kuna muusikalavastused nõuavad ühtlasi võrdlemisi suuri lavastuskulusid, siis anti esimesel poolaastal vaid üks uus muusikalavastus, nimelt „Viimne vals“, O. Strausi operett 3 vaatuses. Lavastus A. Mering, muusikajuht Ed. Tubin. Kaastegev vene balalaikade orkester hr. Karingi juhatusel. Lavapildid A. Lepik, riietus S. Leitu, tantsud ja evolutsioonid I. Urbel.

Et selle vanema opereti repertuaari võtmisega toimiti õieti, näitab esmajoones juba see, et teda seni on mängitud täishindadega juba üle 10 korra, kuna kergemasisulised moodsad operetid sageli kannatavad vaid nii palju etendusi üldse. Ka arvustuse hinnang „Viimse valsi“ uuesti repertuaari võtmise kohta on jaatav.

„Postimees“ 6. XI 37 R. J(anno):

„Selles on oma vastuvaidlematu veetlus, kui üle pikkade aegade tuuakse su silmi ette mingi ese, mis on sulle kunagi ilus olnud ja head meelt teinud.

„Vanemuine“ oli andnud operetile kerge ja mängleva hoo, mis sobis tüki iseloomule väga suurepäraselt.

Osakandjaist oli E. M a a s i k leidnud enesele Vera Elisaveta tõlgitsemises väga sobiva ülesande nii laulult kui mängult. Talle sekundeeris korrektselt O. L i p p. Nalja eest hoolitsesid A. T a m m e m e t s oma lavatütardega, E. P ä r n, kes oma „meessubretile“ andis uudse noodi nii maskilt kui ka mängult, I. S u v e r o pisiplikana ja rida teisi. Rahvast oli saal kubinal täis ja plaksutamist teadagi palju.“

Muusikalavastusist taheti hooaja esimesel poolel anda veel Gounod ooper „F a u s t“, kuid välissolistide kinnioleku tõttu otsustati selle esietendus 20. jaanuarile üle kanda. Valentini osatäitja Ernst Kruuda kopsupõletikku haigestumise tõttu tuleb aga „Fausti“ esietendus veelgi edasi lükata ning muusikalavastustest tuuakse vahepeal lavale F. Lehari ooperett „Giuditta“.

L a s t e e t e n d u s t e s t lavastati esimesel poolaastal R. Kiplingi „Mougli“ ja Paul Rummo „Lõunatuule eksirännak“. Viimase esietendus jäi ära Tartus levinud laste sarlakitaudi ja selle tagajärjel maksmapandud lasteetenduste keelu tõttu. Kuna „Lõunatuule eksirännaku“, kui laste jõulunäidendi etendused oleks eriti sobivad olnud jõulupühade ajal, siis seda lavastust käesoleval hooajal enam üldse välja ei tooda.

Võrreldes teatritegevust vana-„Vanemuise“ ja praeguse Saksa teatri ruumides on lavatagune pool isegi vana-„Vanemuisega“ võrreldes siin nagu kammitsais. Ruumide kitsikus ja tegevuse laialipillatus mitme hoone vahel on tublisti tööd takistav. Proove tehakse Saksa teatris, vanas „Vanemuises“ ja Tiigi tänaval asuvais Saksa Käsitöölise Setsi ruumides. Kõikide kõrvalruumide äärmine kitsikus, puudulik valgustusseade, pöördlava puudumine — see kõik on sundinud repertuaaris tegema mõningaid muudatusi, lavastusteks valima võimalikult lihtsa ja vähese dekoratsioonide vahetustarvidusega teoseid, et vaatuste, eriti aga piltide vaheaegade venivusest hoiduda.

Publiku poolel on olukord vanast „Vanemuisest“ märksa parem. Teatrisaali tõusev põrand ja istekohtade jaotus ning hea akustika võimaldab kuulamise-nägemise igalt kohalt. Seetõttu on ka Saksa teatri ruumis isenesest kadunud vanas „Vanemuises“ üldiselt levinud komme, et saalis tulede kustudes algas igavene madin ja jooks, isegi üle toolileenide, tagant ettepoole — et paremini kuulda-näha. Kuigi kütet kulub võrdlemisi ohtrasti, on ruumid täiesti soojad, kuna vanas „Vanemuises“ pakase puhul vajalikku temperatuuri ei suudetud saavutada. Publiku külastamine on Saksa teatris läinud küll üha tõusvat rada, kuid üldarvuliselt on see siiski vähem kui vanas „Vanemuises“. Esimesed päevad tundusid selles mõttes aga otse okupatsiooniaegselt rasketena. Kuigi olime kalkuleerinud sealsed tulud ligikaudu poole vähemad kui vanas „Vanemuises“, oli osavõtt esimestest etendustest veelgi 50% vähem kui arvestatud. Seda umbes 75% tulude ja vaatlejaskonna langust püüdsime katta sagedaste külalisetendustega Tartu ümbruskonnas, kuid tegelaskonnale korralikult palkade tasumine kippus ikkagi vägisi ülejõu käivaks. Olgugi, et sagedane külaskäigu- ja ringreisietenduste korraldamine mõjub takistavalt uute tükide ettevalmistamisele, arenesid meie sidemed lähema ja kaugema ümbruskonna keskustega nii tihedaks, et maa

külastamist peetakse mõlemil pool väga vajaliseks ja seda tuli ning tuleb ka tulevikus jätkata, seevõrra kui seda lubavad teeolud ja maa rahvamajade talvised kasutamisevõimalused.

Peale eelpool märgitud uuslavastuste on poolhooaja jooksul korratud vanadest lavastustest möödunud hooaja repertuaarist „Rohelisel aasal“, „Lipud tormis“, „Niskamäe naised“ ja „Džaina“. Nendest suurema edukusega on mängitud J. Benes'i „Rohelisel aasal“ ja H. Raudsepa „Lipud tormis“.

Üksikasjalisema detailse ülevaate möödunud poolhooaja lavastuste ja teatri tegevuse kohta annab alljärgnev tabel.

Autor	Tüki nimi	Liik	Mitu korda mängitud	Vaatlejaid	Tulu kr.
(sulgudes kokku eelmise hooajaga)					
Mälk-Särev	Öitsev meri	Dramatis.	8	1 766	705.60
Janno-Särev	Metsmees	„	6	767	333.85
L. Fodor	Küpsustunnistus	Näid.	16	3 669	1 782.85
V. Werner	Inimesed jääs	Kom.	7	1 222	556.95
H. Raudsepp	Lipud tormis	Näid.	17	4 598	2 506.07
			(49)	(9 366)	(6 505.07)
H. Vuolijoki	Niskamäe naised	„	4	885	388.65
			(66)	(14 900)	(9 058.07)
H. Raudsepp	Mees, kelle käes on trumbid	Kom.	8	1 984	1 048.20
J. Jaik	Põrgu	„	2	561	270.50
—	1 ja 2 v. segakava õhtud	—	2	1 536	1 676.60
Kokku sõnalavastusi:			70	16 988	9 269.27
V. Tolarski	Rohelisel aasal	Operett	28	9 166	6 646.75
			(62)	(19 090)	(15 365.05)
O. Straus	Viimne valss	„	7	2 600	1 820.05
P. Abraham	Džaina	„	9	2 203	1 016.90
			(26)	(9 658)	(5 683.51)
—	Teatri poolt korrald. kontserdid	—	3	984	932.50
Kokku muusikalavastusi:			47	14 953	10 416.20
R. Kipling	Mougli	Lasten.	2	190	65.90
Üldse kokku:			119	32 131	19 751.37

Tähelepanuväärivaks sündmuseks möödunud poolhooajal oli veel „Vanemuise“ teatri külaskäik Riiga, Lätis asuvate Eesti Organisationsioonide Liidu kutsel, kus esineti novembris 1937. a. Hugo Raudsepa näidendiga „Lipud tormis“. Riiga sõideti juba päev varem, ning seda kasutati sealsete teatritega ja linnaga tutvumiseks, kui ka lähemate sõprussidemete sõlmimiseks.

Kavatsusist eeloleval poolaastal

Eeloleva poolhooaja töö peab jätkuma praeguminevates piirides. Samase dekoratiivselt lihtsa repertuaarivalikuga, tagasihoidlikkude valgustus- ja lavastusvõimalustega. Seda silmas pidades on hooaja teise poole repertuaar kujunenud järgmiseks:

Sõnalavastustest: Rud. Blaumanni laulumäng „Rätsepääd Sillamatsil“, mis tuleb esietendusele 20. jaanuaril K. Aluoja lavastusel. Sellele järgnevad: Desider Kosztolányi „Anna Édes“, 9-pildiline näidend tänapäevast. Ehtne rahvatükk, mis loode-

tavasti laiematelt hulkadelt leiab elavat külastamist. Lavastus jällegi K. Aluojalt. Sama lavastusega rööbiti tuleb harjutusele A. Meringu juhatusel Luts-Särevi „K e v a d e“, mis on mõeldud esmajoones noorsoolavastusena. Järgneb Tammsaare ja Särevi „Tõde ja õiguse“ dramatiseering „A n d r e s j a P e a r u“ — esietendusega 10. III ja 31. märtsil Vegeneri „T ü t a r l a p s I r e n e“. Aprillis tuleksid veel sõnalavastused L. Lakatos — „18-aastased“, F. Karlsoni „Seesam“ ja Zikertsi „Mülksoo“.

Sellele järgneks suvel korraldatava vabaõhuetenduse eeltööd ja osaliste lavalised ettevalmistused ning kevadine ülemaaline ringreis. Ringreisilt tagasi tulles jätkuvad veel vabaõhuetenduse viimased proovid, kuna vabaõhuetendus ise peaks aset leidma 18. ja 19. juunil. Kui Tallinnas võidupüha puhul ettenähtud vabaõhuetendus peaks teostatama ilma „Vanemuise“ jõududeta, siis on mõeldav vabaõhuetenduse kordamine 23. juunil, kas Tartus ehk kusagil mujal Lõuna-Eestis.

Muusikalavastustest tulevad teisel poolaastal ettekandele järgmised: F. Lehari operett „G i u d i t t a“ peaks valmima esietenduseks 3. veebruaril. Sellele järgneks Gounod ooper „F a u s t“ esietendusega 22. veebruaril. Märtsil alguseks peaks valmima kauaoodatud t a n t s e t e n d u s — tantsurühmalt. Kuid rühma väikese koosseisu tõttu ei juleta sellele eriti suuri ootusi panna. Tantsurühma pidevamat pikemaajalist ettevalmistust takistab nende esinemised operettides ja isegi sõnalavastustes.

Tanstlavastusele pidi järgnema Lang ja Farkase muusikaline lustmäng „Õ u e l o o ž“. Kuid pöördlava nõudva lavaseadeldise tõttu on selle lavastamine jäetud järgmiseks hooajaks. Operetidest on teatril tagavara-repertuaaris: P. Abrahami „Roxo ja tema meeskond“, K. Komjati „Liblika leitnant“, Leo Ascheri „Armastuse ümber“ ja „Kevad Viini metsas“. Kuid missugune neist valitakse, on praegu veel lahtine. Kaalumisel on olnud ka Tartu publikule kinos väga meeldinud operett „Rose-Marie“. Kuid selle opereti suur kulukus sunnib sellest kavatsusest loobuma.

Teisel poolaastal usaldatakse demonstreerida avalikkusele ka õpperühma senist tegevust. Esimese lavapraktilise tööna tuuakse välja G. Zapolska „M o r a a l n e p r o u a“. Sellele järgnevad kevadpoole veel Luigi Pirandello „Elu, mis ma sulle andsin“ ja kas Linnankoski „Laul tulipunasest lillest“ või Gailiti „Toomas Nipernaadi“.

Algava Vabariigi juubeliaasta 24. II 38 kuni 24. II 39 puhul püütakse panna erilist rõhku algupärandite lavastamisele. Kui praegu olemasolevatele peaks lisanduma häid algupärandeid, siis ülemaltähendatud repertuaaris võib seetõttu tulla mõningaid muudatusi algupärandite kasuks.

Väljavaateid ja kavatsusi uues teatrihoones

Ei saa väita, et „Vanemuise“ teatri ümber oleks praegu kõik täiesti korras, et siin enam midagi muuta, parandada ega täiendada ei ole. Niisugust olukorda ei saagi tekkida. See tähendaks paigalseisu. Tegevuse kvantitatiivsusega ei saavutata veel selle kvalita-

tiivsust, kuid teatri kvalitatiivsuse tõus pole mõeldav kvantitatiivse tõusuta. Samuti nagu ei saa olla teatrit publikuta. Teatritegevuse, s. o. etenduste, vaatelejate ja omatulude summa kahekordistamine kahe aasta jooksul tähendab hulk kõrgepingelist tööd kogu tegelaskonnale. See töö kaotaks aga oma väärtuse, kui ei ilmuks progressi lavatöö sihtväärtuste, ansamblile ja usutavusele lähenemisel. Käesoleva hooaja kogemuste põhjal julgeme kõik „Vanemuise“ teatri inimesed tõendada, et see meil Saksa teatri saalis on kergemini ja enam õnnestunud kui vanas „Vanemuises“. Veel paremaid lootusi julgeme panna aga uuele teatrihoonele. Saksa teatri saali hüvedele, kõikjal nähtavusele ja kuuldavusele loodame siin seltsivat veel kõik need tehnilised täiused, mis meil Saksa teatri ruumes puuduvad. Avarad ruumid töötamiseks, mugavad, töömeeleolu ülendavad toad (garderoobid) tegelastele. Võimalus rakendada üheaegselt tõesse esimese sõnalavastuse koosseis (laval), teise sõnalavastuse koosseis (proovisaalis), muusikalavastuse solistid (repetiitori toas), koor (kooritoas), tantsurühm (võimlemisruumis), dekoraator lavatöolistega (maalisaalis) ja teised tehnilised jõud: montöör, laudsepp, rekvisiitor, kostümeerija — igal oma nurgake. Eeskujulik valgustusseade, kus iga uue meeleolu saamiseks pole vaja uut, vastavalt võõbatud dekoratsiooni, vaid selle värvimine valgusega. Valguse varju tekitamine ja käsitamine kitsalt ja teravalt lõikavate prožektoritega. Projektsiooni-aparaadi rakendusvõimalused maaliliste lavapiltide projekteerimisega ringhorisondile. Pöördlavaga varustatud avar näitelava, avarate kõrvalruumidega dekoratsioonide hoidmiseks ja lavapildi ehitamiseks. Plastilise lavapildi rakendamisevõimalused liikuvate platvormlavade ehk lihtsustatud roobaslava abil. Tagaplaanil raud konstruktsiooniga vajuklava, mida samuti võib kasutada terrassiks, kõrgustikus, ehituseks ja muuks. See kõik võimaldab ehtsa ja usutava lavapildi loomist ning nende kiiret vahetust. Näitleja vajalist väljatõstmist, mängu allakriipsutamist, vajaduse korral dušeerimist — eriti massistseenides jne. jne. On kätte võidetud rida tehnilisi saavutusi, millest seni ainult unistasime.

Uut teatrit ei saavutata aga veel tehniliste abinõudega, vaid selle peab looma ühes mõttesuunas loov, teineteist mõistev ja usaldav juht- ning tegelaskond, kelle ühisloomingut vahenditult publikule pakub näitleja. Kahtlematult seisab kõigil vanemuislasil ees suur pingutav sisetöö enda kontsentreerimises.

Järgmisteks kunstilisteks saavutusteks peame uues hoones igaüks endale seadma teissuguse, kõrgema hinnangu kui praegu — uued astmed, uued alamäärad. Uus hoone peab aitama tõsta meie siseväärtust, kunstilist enesetunnet. Praeguses „Vanemuise“ teatritöös on tõttamist ja ruttu, nagu peaks see küpsema, valmis jõudma rööbiti uue hoonega.

Vaimlised saavutused pole normeeritavad ega mõõdetavad. Nende valmimiseks ei saa sõlmida lepinguid, määrata tähtpäevi. Nende õige ehitus, võitlus nende eest algab tegelikult alles uues hoones. Uute teatrivõitude peamiseks kandjaks on tegelaskonna tahe ja usk oma töösse, selle tagajärgedesse. Kogu „Vanemuise“ perel on see uude kodusse minnes olemas.

O. Aloe

TEATRI KOHTA

oleks mul siiski mõni sõna ütlemist. Liiga palju meie teeme operette ja tingel-tanglit, kuid omi eesti teatritükke otsekui vihkaksime.

Öeldakse, et meil näitekirjandus on vaene, kuid ei — siin meil veel on Kundereid, Kitzberge, Raudseppi, ja kui sedagi pahaks ei panda — siis ka nende mõningate ridade kirjutaja.

Samuti harrastatakse meil viimasel ajal üsna kahtlusväärt küla-teatri kirjandust, millega labastatakse rahva maitset. Kõneldakse ja kirjutatakse mingisugusest teatrikirjanduse kontrollist, aga kus ta on?

Meil Eestis on paljugi ilusaid teatritükke, ent mingi vägi ja võim veab meid labasuse poole. Kas meie viimati ei kaldu tagasi niinimetatud ärkamisaja poole, mil rahvale tehti laia naeru?

Kõikvõimsad arvustajad võtku ometi kord kätte ning selgitagu teatrijuhide silmi; tehku neile selgeks, et meie peame jääma oma-pärasuse juurde ja mitte tooma meie lavadele võõrapärasust joba.

Näitlejale olgu öeldud niipalju, et võtku aeglasem tempo ja ärgu näidelgu, vaid püüdku elada näitelaval, üksteisest ülekraaksumine teeb neid ainult naeruväärseks. Olen näinud vanu veteraane, kes ei tee ühtegi üleaurust liigutust, vaid ta elab näitelaval; siis tunneb minu vana süda rõõmu: siin on tegemist tõsise kunstiga. Diktsioon olgu selge, sest näitleja ei tohi kõnelda endale, vaid kuulajatele. Publik on väga tänulik, kui ta kuuleb, mida tahetakse ütelda näitelavalt. Kõrgem sõna, mis selle asjanduse kohta võiks ütelda — on lihtsus, loomupäralikkus; olen käinud nii mõneski suures teatris ja minu armsam Hamlet oli see, kes ei sipelnud käte ega jalgadega, nagu ma nägin nii mõneski väiksemas teatris. Teater peegeldab elu, mispärast siis peab teater elu üle trumpama — rahulikkus ja tõeliku elu edasiandmine olgu tema ülesanne.

Me ei ela enam keskajal, mil tungisid näitelavale igasugused hansvurstid, nüüd me tahame näha tõelist elukajastust. Soovitan näitejuhtidele võtta seda tõelise kaalumise alla, kas ülemäärane siplemine näitelaval tõesti viib meid kunstile lähemale.

Ütleksin veel rohkemgi, aga mistarvis? Ei taha sattuda ridadesse, kummaliselt siis tuleks välja seesama, mida ma praegu heatahtlikult hurjutasin.

Heatahtlikkus olgu kõikjal ja sõbralik nõu on kolmveerand risti-usku, ja kui meie nii asju ajame, siis aegapidi kindlasti jõuame oma eestipärase teatri juurde.

O. L u t s

F-ma Prov. J. Himmelhoch

Tartus, Võidu 19 (end. Riia 1). Tel. 13-39

Sobivaid kinke
suures valikus

Parfümeeria ja kosmeetika. Tualett-artikleid.
Kaala- ja kleidid. Kristall ja keraamika

Jaama tänava „Vanemuise“ hoone põlemine 19. juulil 1903. a.

MÕNDA „VANEMUISE“ PEAVARJU AJALOOST

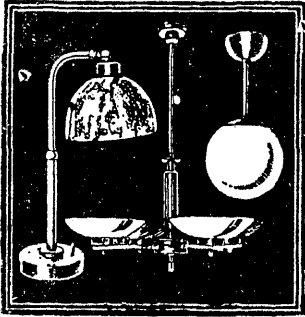
Enam kui võib-olla ükski teine kunstiharu on teatrikunsti saatus ja arenemine mõjutatud ühest puhtvälisest asjaolust, nimelt hoonest, milles ta on sunnitud tegutsema ja millega ta on orgaaniliselt seotud. Teatrihoone ehk üldse vastava maja olemasolu alles loob eelduse, milles saab korraldada teatrit tavalises mõttes (muidugi vabaõhuetendusi ka väljas, lageda taeva all). Ei ole sellepärast põhjuseks heita põgusalt pilku tagasi „Vanemuise“ teatrihoone käekäigule, mis on olnud selleks „reaalseks“ aluseks teatrile — kehaks tema sees tegutsevale vaimule.

„Vanemuise“ selts kuulus algeliselt Tartu Maarja koguduse külge ja nii peeti selle koguduse kooli- ja leerisaalis Botaa-

nika tänaval esimesi lauluharjutusi. Kõige esimesed koosolekud olid toimunud küll Jannseni selleaegses korteris, Uueturu tänaval, kullassepp Hermani majas. Kuna seal aga ruum lauluharjutusteks kitsas oli, siis peeti need praost Willigerode loal nimetatud leerisaalis.

1865 sügisel, oktoobris, asus aga sellesse saali kihelkonnakool ning vastasutatud „Vanemuine“ pidi omale uusi kooskäimiskohti otsima. Neid leiti ajutiselt Juhan Liivi tänaval nr. 3 ülikooli ekskutoori suvemajas. Samuti käidi lauluharjutustel seltsi asutaja Raudsepa korteris, kes oli Toome aednik.

Kuna liikmete pere kasvas, siis üüriti varsti esimene oma korter, Herne t. 16, kus peeti 26. II 1866

Elektrotehnika-äri ja -tööstus

„Jõud & Valgus“

Tartus, Rüütli t. 11 Telef. 4-48

valmistab moodsaid ja maitsekaid
elektri lae- ja seinarmatuure,
laua- ja öölaualampe.

Äri ladu esitab rikkaliku valiku.

esimene kuuõhtu 160 inimese osavõtul.

Ruumide kitsikuse tõttu koliti siit varsti, sama a. septembris, Laia ja Jaani (Ülikooli) t. nurgale, teisele korrale. 1867 suvel on seltsi korter juba Tiigi tänaval, kus peetakse oma lipupidu. See korter oli ainult suvekuudeks ja sama a. sügiseks kolitakse Tähe tänavale nr. 28, kus seltsil suur aed kasutada. Selles korte-

ris elaski selts, kui ta esimese eesti üldlaulupeo 1869. a. suvel korraldas.

Üle kahe aasta elatakse seal, ning siis koliti 1. oktoobril 1869 Jaama tänavale, kus oli suur saal ja avar ning kõrgelasuv aed seltsil tarvitada, kust avanes kaunis vaade linnale.

Jannsen virgutab sel ajal „E. Postimehes“ agaralt eesti talupoegi talukohtade ostmisele, samuti kirjutab ta seal ka seltside oma pesa vajalikkusest. Samal ajal olevatki „Vanemuine“ tahtnud osta maja Aia tänaval, praeguse „Vanemuise“ vastu, kuid sakslasest majaomanik ei olnud nõus seda eestlaste seltsile müüma.

Nii jäädi lõpuks peatama majal, kus korteris oldi ja omandati see ostuteel lepinguga, mis sõlmiti 31. V 1873. „Vanemuise“ poolt olid esimese maja ostulepingu allakirjutajad Jannsen ise, kingsepp J. Rosenberg ja kirikuametnik A. Müller.

Majas võeti kohe ette ümberehitusi, ehitati sisse näitelava, rõdu jne. A. 1885 suurendati saali ja ehitati juurde kõrvalisi ruume. Samuti oli kavas aia näitelava ehitamine suviste rahvapidude jaoks, mis teostatigi 1887. a.

See „Vanemuise“ maja Jaama tänaval oli sel ajal tähtsam ja ka

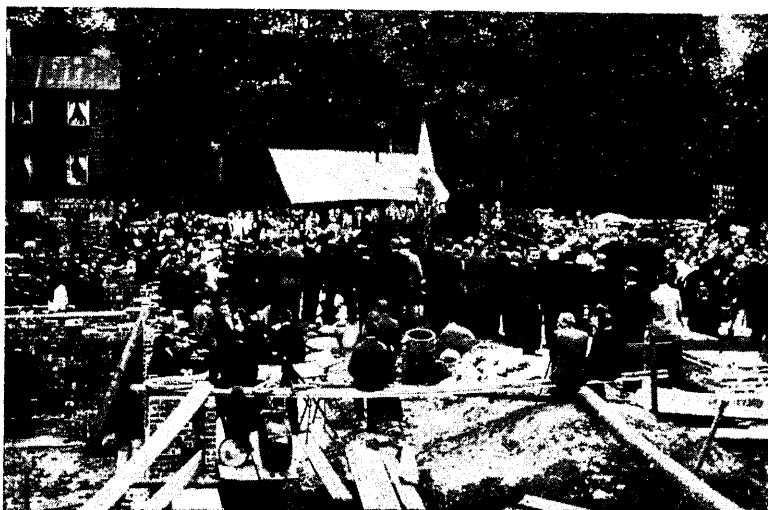
PABERID • PAPIID KIRJUTUSTARBED POSTKAARDID

(pühiks ja tekstita)

ostate odavaimalt ja suuremas valikus

A. Vindi paberi- ja tappeäri „Räpina“

Tartus, Uueturu 9 // Telefon 5-64

Praeguse „Vanemuise“ hoone pidulik nurgakivipanek 1905. a. mais

ainsam eesti seltskonna kooskäimiskoht. Aiapidudel oli seal suveti laatade ja näituste ajal alati rohkesti rahvast. Kuid üldiselt olid seal ruumid kitsad ja sellepärast kavatseti uue hoone ehitamist, mis pidi tulema vanale Jaama tänava platsile.

19. juuli 1903. a. tulekahi, milles Jaama t. hoone maha põles ühes suurema osa varandusega, pani ehitusplaanid esialgu seisma. Üriti uued ruumid kooskäimiseks Suurturg nr. 15 kolmandale korrale. Kuna Jaama tänavat enam seltsi asukohale sobivaks ei peetud, asuti otsima linna keskele uut ehituskohta. See leiti Aia tänavale, praegusele kohale, mis omandati ostu teel lepinguga 19. sept. 1904. Hiljem osteti naaberkruntide omanikelt maad juurde, nii et krundi üldsuurus oli 1266 ruutsülda. Ostuhind oli 16.954 rbl.

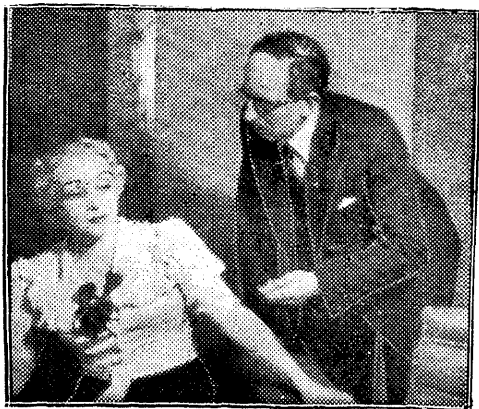
Osa seltsi liikmeid, kes küll olid suures vähemuses, pooldasid vana platsi Jaama tänaval, pea-

miselt tema hea aia pärast, soovitati koguni kolmanda platsi vaatamist, kuid lõpuks oli jäädud peatuma praeguse asukoha juurde. Kuid veel teatrihoone valmistamise järel tulevad protesteerivad hääled kuuldavale, et ilus hoone olevat ehitatud nurga taha, kust ta välja ei paista. Nii kirjutab „Vabadus“ nr. 65, 18. aug. 1906 järgmist:

„Kahju, et sugune tore ja ilus maja mäe rinnakule ehitatud on, kus tema iludus ega ka suurus mitte hästi välja ei paista.“

Samuti nurisetakse selle üle, et kõrts uude hoonesse sisse on viidud, ning et saal väike olevat.

Ehituse eeltööd aga arenevad. Astutakse ühendusse soome arhitekt Armas Lindgreniga, kes valmistabki kavandid ja plaanid, mille järgi ehitus teostatakse. Huvitav, et nimetatud arhitekt kavandite valmistamise ajal olevat omale saata palunud „Kalevi-poega“, et võiks sisse elada eesti rahvaeepose meeleolusse.

H. Raudsepp: „Mees kelle käes on trümbid“. L. Tubin ja teenel. näitek. J. Pöder.

Ehitus viidi läbi majanduslikul teel, tegelikke töid juhatas ehitustehnik A. Kley. Kokku läks ehitus kuni a. 1906 maksma umbes 110.000 rbl.

See raha saadi kokku suuremalt jaolt annetustest ja korjandustest. Tunduvat toetust ja abi andsid ka eesti rahaasutised, mis olid juba jõudnud üsna kindlale jalale. Üks esimesi selleaegseid üleskutseid-korjanduslehti, millele on alla kirjutanud J. Tõnisson, K. E. Sööt ja E. Kivastik ning näitemüügi asjus K. Menning, H. Lamp ja J. Sisask, algab sõnadega: „Üles! Töö — võidab! Mitte kaduda. Elada tahame meie. Mitte ainult hingitseda, vaid täit rahvuslikku elu elada.“

Nii tõusiski uus teatrihoone kogu rahva ühisel kaasabil ja veel tagantjärele on näha, millise hiigla vaimustusega kogu ettevõtte lõpuni viidi. 12. augustil 1906 oli hoone pidulik avamine dr. Hurda ja J. Tõnissoni kõnedega ning väga paljude tervitustega, mida tuli üle maa. Selleaegne ajakirjandus suhtus peaaegu eranditult hoonesse tunnustavalt ja terve avamispidustus ühes eesti heli-

tööde kontserdi ning teatri avamisega toimus nagu mingis rahvusliku meeleavalduse õhkkonnas. Koguni välismaal (Soomes) kirjutati sel puhul „Vanemuisest“.

Nüüd järgnes maja sisemine kordaseadmine. Suuremaks muureks oli lavavalgustus. Samuti korraldati suvepidudeks ja suvekonsertideks aed ja ehitati kõlakoda.

Aegajalt tehakse hoone juures uusi ümberkorraldusi ja täiendatakse sisseseadet vastavalt moodsa elu nõuetele. A. 1918 seatakse lavale sisse elektrivalgustus senise gaasivalgustuse asemele. Hiljem, juba iseseisvuse ajal ehitatakse sisse veevärk, täiendatakse lavavalgustuse sisseseadet ja 1935. a. ehitatakse esimene eesti pöördlava.

Eesti teater areneb jõudsate sammudega, mida iseseisvusaeg aina soodustab. Rakendatakse tegevusse järjest moodsamaid ja efektkamaid lavatehnilisi võtteid, mis aga „Vanemuisest“ ei suuda kaotada tema suurimat vi-

A. FREDERKING-TARTU

Kvaliteetõlled:

Pilsen

Eksport Pilsen

ja

karastavad joogid

ANTS SILVERE õlletehas

„Livonia“

DAAMIDE JA HÄRRADE
ELEGANTSEID **KINGI**

MAITSEKAS JA RIKKALIKUS
VALIKUS LEIATE ALATI
K. KONSEN'I
JALANÕUDE - TÖÖSTUSEST

TARTUS, RIIA TÄN. NR. 36. TELEFON 12-85

ga — halba ja kohmakat, lameda põrandaga teatrisaali. Nii tekib tarvidus uue, moodsa teatri nõuetele vastava teatrisaali järele, mis „Vanemuise“ teatril normaalselt arenda lubaks.

Need laval ja hoone sees tehtud ümberkorraldused ning täiendused ei suuda sellepärast rahuldada ka Tartu teatripublikut, kes

ei taha enam istuda lamedal, halva nähtavusega teatripõrandal. Nõuded uue teatrisaali järele kasvavad iga aastaga ning 1935. a. sügisel jõuti uue teatrihoone eeltöödeni, millele 1937. a. südasuvel järgnes uue teatrihoone ehitustööde ja vana kontsertsaali ümberehituse tegelik algus.

E. R.

Rahvuslik suurajaleht

„UUS EESTI“

avaldab igapäev, kiirelt, tõetruult ja asjalikult palju tarvilikku ja huvitavat sõnas ja pildis kogu maailmast.

Tarvitage Tartu
eksporttapamaja
kvaliteetsaadusi:

sinke,
vorste,
rulaade,
pirukaid ja
kotlette

Ühing „Eesti Lihaeksport“
Tartu eksporttapamaja

Telefonid : 11-24, 11-28 ja 16-55

Kuni

50

mitmesugust maailma kõige moodsamat, täielikumat, nāgusamat ja kõlarikkamat

raadioaparaati

anname meie tänavu oma ostjaskonnale väljavalikuks.

Juba need kuulsad nimed

G. Marconi

Telefunken

Siera

Tartu Telef. vabr.

ja Standard

ütlevad ise, et neid peab iga raadioaparaadi ostja kord ise kuulama ja proovima, et mitte enese ja oma perekonna vastu patustada ega pärast kahetseda. Need on ju maailma raadioturu pärlid!

O.-Ü. „ESTO-MUUSIKA“

Tallinn — Tartu — Viljandi — Pärnu

Pilsen
Tõmmu Hiid
Gladiator
&
Karastusjoogid

A. Le Coq'i

õlletehasest

tagavad igale arene-
nud maitsele naudingu

Sellepärast
iga teatrikülastaja
nõuab

Le Coq'i

tooteid